

KIRIM KARAYCASININ SÖZVARLIĞINA *KRIMKAYLARIN ATALAR SOZI* METNİNDEN KATKILAR*

Hüseyin YILDIZ**
Abdulkadir ÖZTÜRK***
Tuba GÜNER TÜRKİYILMAZ***

ÖZET

Trakay ve Haliç ağızlarıyla birlikte Karayca'yı oluşturan üçüncü ağız olan Kırım Karaycasının günümüzde artık konuşuru bulunamamakta ve Kırım Karaycası yerini Kırım Tatarcasına bırakmış olmaktadır. Kırım Karaycası üzerine gerek Türkiye'de gerekse dünyada sınırlı çalışma yapılmış olup, sözcük varlığı üzerine bu alandaki en yeni çalışma "Kırım Karaycası Türkçe Sözlük (KKTS)"tir. Esasen 10000 kelimelik "A Crimean Karaim-English Dictionary"nin çevirisi olan bu sözlük Kırım Karaycasını merkeze alması ve kapsamlı literatürü ile önem arz etmektedir. Bununla beraber Tuba Güner'in yüksek lisans tezinde kullandığı iki metinden biri olan çalıştığı, Ercan Alkaya'nın konuyla ilgili iki çalışmasının bulunduğu, Yu. A. Polkanov'un 1995 yılında Bahçesaray'da yayımladığı 'Kırım Kayların atalar sozı' isimli çalışma bahsi geçen sözlüğün korpusu dışında tutulmuştur. Mezkur yüksek lisans tezinin ilgili kısmının yeniden ve titizlikle ele alınarak, Kırım Karay Atasözleri üzerine yapılmış BBCK, DSCK, KK, KKO, KTBH, P-VII, SKRP, SKRP-H kısaltmasıyla gösterilen çalışmalarla karşılaştırmalar yapılarak Kırım Karaycasının sözcük varlığına dahil edilmesi gerektiği düşünülen 119 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin 100'ü KKTS'de bulunmayan sözlerden, 19'u ise KKTS'de farklı biçimlerde bulunan sözlerden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karayca, Kırım Karay Ağızı, Atasözleri, Sözcük Varlığı.

CONTRIBUTIONS TO THE VOCABULARY OF CRIMEAN KARAIM FROM THE TEXT *KRIMKAYLARIN ATALAR SOZI*

ABSTRACT

Crimean Karaim, which is the third dialect that forms Karaim with Trakai and Halic dialects, has not to be found speakers today and Crimean Karaim has been replaced by Crimean Tatarish. Limited work has been done on the Crimean Karaim both in Turkey and around the world and the most recent work in this field on vocabulary is "Kırım Karayca Türkçe Sözlük (KKTS)". In fact, this dictionary, which is a translation of "a Crimean Karaim-English Dictionary" with 10000 words, is important with its centralization of Crimean Karaim and its extensive literature. However, one of the two texts used by Tuba Güner's master's thesis, which contains two works by Ercan Alkaya on the subject, Yu. A. Polkanov's work "Kırım Kayların Atalar Sozı", published in Bahcesaray in 1995, was excluded from the corpus of the aforementioned dictionary. The relevant part of the aforementioned master's thesis has been reviewed meticulously and comparisons have been made with the studies shown with the abbreviations BBCK, DSCK, KK, KKO, KTBH, P-VII, SKRP, SKRP-H on Crimean Karaim proverbs. As a result of the examination, 119 words that are thought to be included in the vocabulary of the Crimean Karaim were identified. 100 of these words consist of words that are not found in the KKTS and 19 of them consist of words in different forms in the KKTS.

Keywords: Karaite, Crimean Karaim Dialect, Proverbs, Vocabulary.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 26.11.2020; Yayıma Kabul Tarihi: 15.12.2020

* Bu çalışma, Ordu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen B-1824 numaralı "Karayca Metinler (Çeviri-Metin-Dizin-Kelime ve Ek Analizi)" adlı projeden hareketle oluşturulmuştur. ODU-BAP birimine desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORDU;
ORCID: 0000-0002-8055-7946, E-posta: turkbilimci@gmail.com

*** Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORDU;
ORCID: 0000-0002-3077-458X, E-posta: kadirozturk38@gmail.com

**** Yüksek Lisans Mezunu, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORDU;
ORCID: 0000-0002-3165-714X, E-posta: tuba-gnr@hotmail.com

Giriş

Türk dilinde atasözleri üzerine yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlar arasında tarihî Türk lehçelerini konu alanı seçenler (Sertkaya, 1983; Yıldız-Öztürk, 2016; Ercilasun, 2020 vb.) olduğu gibi, çağdaş Türk lehçelerini konu edinen (Yıldız, 2003; Çobanoğlu, 2004; Aydoğmuş, 2018; Bekar, 2019 vb.) çalışmalara da rastlanmaktadır. Karay atasözleri üzerine de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. İlk olarak W. Radloff tarafından 1896 yılında yayınlanan “Proben der Volkslitteratur der Nördlichen Türkischen Stämme. Theil VII. Die Mundarten der Krym (= P-VII)” adlı eserde Karay atasözlerine yer verilmiştir. 1910 yılında R.S. Kefeli tarafından hazırlanan ve S. Peterburg’da basılan “Atalar Sozı” başlıklı kitap, 1928 yılında Filonenko’nun yazdığı “Atalar Sozı” başlıklı makale ile B. Kokenaj’ın kaleme aldığı “Ata Sezleri Krymly Karajlarnyn” başlıklı makale Kırım Karay atasözleri üzerine yapılmış ilk çalışmalar olarak gösterilebilir. XX. yüzyılın sonraki yıllarında yayımlanan önemli çalışmalar arasında Włodzimierz Zajaczkowski’nin ‘Die krimkaraimischen Sprichwörter’ (1959), O. Ya. Prik’in ‘Очерк грамматики караимского языка (Крымский диалект)’ (1976) ve Y. A. Polkanov’un ‘Kırımka[ra]ylarnıñ Atalar-Sozı’ (1995) başlıklı çalışmaları sayılabilir. XXI. yüzyılda bu çalışmaların sayısı hızla artmakta ve Çulha 2002¹, Alkaya² 2006a, Alkaya 2006b, Altınkaynak 2006, Çulha 2010³, Jankowski 2014⁴, Koçak 2017⁵ ve Hünerli 2018⁶, Kırım Karay atasözlerine doğrudan yer veren çalışmalar olarak dikkat çekmektedir.

¹ Tülay Çulha, ‘Sereya Şapşal’a Göre Karay Türkleri ve Karayca’ başlıklı uzun çalışmasının 143-144. sayfaları arasında 7 atasözüne yer vermektedir.

² Ercan Alkaya 2006 yılında Kırım Karay atasözleri üzerine iki çalışma yayınlamıştır. Alkaya 2006a’da Türkiye Türkçesi ile Kırım Karaycasında ortak olan ve Polkanov 1995’te verilen 208 atasözü önce ‘1. Tam benzerlik gösterenler; 2. Bir veya birden fazla sözcüğü farklı olanlar ve 3. Aynı düşüncelerin fazla, eksik veya farklı sözcüklerle anlatıldığı atasözleri’ olmak üzere üç başlıkta kısaca ve birkaç örnek verilerek sınıflandırılmış, ardından da atasözlerinin listesi Türkiye Türkçesine aktararak verilmiştir. Alkaya 2006b’de ise Polkanov 1995’ten tespit edilen dil ve sözle ilgili 77 atasözü önce sekiz başlıkta değerlendirmeye tabi tutulmuş, sonuç bölümünün ardından da Türkiye Türkçesine aktararak listelenmiştir.

³ P-VII’nin Türkiye Türkçesindeki neşridir.

⁴ Henryk Jankowski, 2014 yılında yayımladığı ‘Bikenesh Bakkal’s proverbs and some features of the sound system of Crimean Karaim’ başlıklı makalesinde Kırım Karaycasına ait 30 atasözünün Kiril, İbrani ve Latin harfli yazımlarıyla İngilizce tercümesini vermektedir.

⁵ Murat Koçak, 2017 yılında sunduğu ‘Atasözlerine Yansıyan Karay Kimliği’ başlıklı bildirisinde Karay Avazı dergisinin 1935 yılında yayımlanan 8. sayısında yer alan ‘Kart da kartajmahan sezler’ başlıklı yazıda yer alan on bir başlık altında sınıflandırılan atasözlerinin bir kısmını Türkiye Türkçesine aktararak vermektedir. Koçak 2017’de bazı kısımların ilgili konu başlığına girdiği hâlde atlandığı görülmektedir. Sözelimi KA 3’te yer alan ‘Karajlar’ başlığı altında *Ketes saħaha—koj uħtu karyn arabaha* sözü de bulunmaktadır. Ancak aynı başlığa yer verilen Koçak 2017’de bu söz atlanmıştır. KA 2-3’te ‘Dinlik’ başlığı altında yer verilen *Teħaha konhurow tartad, kenesaha dzymat indemegen dzachtıajd* sözünün Koçak 2017’de gösterilen ‘İnanç’ başlığı altında bulunmadığıdır. Bununla beraber Karaj Awazy dergisinin aynı sayısında ‘Ata-sezleri Krymly Karajlarnyn, ystyrdy B. Kokenaj’ künyesiyle verilen 19-22. sayfalar arasında yer alan dört sayfalık bir yazı da bulunmaktadır. Koçak 2017’nin dikkatinden kaçan bu yazı, derginin tam hâline erişememekten de kaynaklanabilir.

⁶ Bülent Hünerli, 2018 yılında yayımladığı ‘Słownik Karaimsko-Rosyjsko-Polski Adlı Eserde Geçen Karay (Karaim) Atasözleri ve Bunların Ses, Şekil ve Söz Varlığı Açısından İncelenmesi’ başlıklı yazısında N. A. Baskakov, A. Dubinskiy, A. Zayonçkovskiy, V. Zayonçkovskiy, R.M. İjbulatova, H.F. İshakova, K.Musayev ve S.Şapşal tarafından hazırlanıp 1974 yılında basılan “Słownik Karaimsko-Rosyjsko-Polski (Karaimce-Rusça-Lehçe Sözlük)” adlı eserden çıkarılan 166 atasözü bulunmaktadır. Sözlükte Karaycanın Trakay, Haliç ve Kırım ağızlarına özgü söz varlığı bulunmaktadır, ancak Hünerli 2018’de hangi sözün hangi ağza ait olduğu belirtilmemiştir.

BK'de Kırım Karay atasözleri üzerine yapılan 13 çalışmadan bahsedilmektedir. BK'de yer almayan⁷ ve yukarıda değinilen çalışmaları da dahil ettiğimizde bu sayı 22'ye çıkmaktadır.

1. Kırmka[ra]yların Atalar Sozı (= KKA) Adlı Eser Üzerine

Polkanov'un bu eseri 1995 yılında yazılmış olup Bahçesaray'da neşredilmiştir. Toplam 75 sayfadan oluşmaktadır. Önsöz dışında 12 başlıktan oluşan eserin ilk başlığında Kırım Karayları, Karayca, atasözleri gibi genel bilgiler Rusça olarak verilmektedir. Daha sonra gelen 10 başlık ile bu başlıklar altında listelenen atasözleri üstte Karayca özgün biçim, altta Rusça çeviri olmak suretiyle verilmiştir. Atasözleri bölümü bittikten sonra 12. başlıkta Karay halk takvimi bilgileri sunulmakta; yıl, ay ve gün adları sıralanmaktadır. Eserin satır numaralarıyla⁸ birlikte iskeleti şu şekilde gösterilebilir.

'Önsöz'
Atalar Sozı
Sav Bolsun, Bar Bolsun, Ozı Evde Bolsın (4508-4705)
Yol Koklerge Başlana Yerden (4705-4888)
Baksan Bağ Bakmasan Dağ (4888-5027)
Yahşi At Karayğa Kuvat (5027-5095)
Mal Kazanma, Dost Kazan (5095-5227)
Kamillik Sozı Lal Bilen İncidir- Cahillik Sozı Lax Bilen İncitir (5227-5395)
Altın Kumuş Taşdır, Arpa Kurpe Aşdır (5395-5477)
Arslan Bilen Arslan Bol, Kozulen Kozu Bol, Eşek Bilen Eşek Bolma (5477-5590)
Sen Han, Ben Han, Atka Piçen Berme Kişi Yok (5590-5718)
Eki Ayaknı Bir Papuçka Sokmaylar (5718-5900)
Ulug Ata Sanavı (5900-5932)

Bu çalışmada Polkanov'un KKA kısaltmasıyla verilen eserinden derlenen 119 kelime incelenmiştir. Bu kelimeler Kırım Karaycası Türkçe Sözlük ile mukayese edilerek sözlükte bulunmayan 100 kelime ile sözlükte farklı biçimlerde bulunan 19 kelime şeklinde iki ana başlık altında ele alınmıştır. Kendi içinde yapı bakımından *basit*, *türemiş* ve *birleşik* şeklinde üç; tür bakımından ise *isim* ve *fiil* şeklinde iki alt başlığa ayrılan 119 atasözü, toplamda 19 başlıkta tasnif edilmiştir. Bu çalışmaya Kırım Karaycasının söz varlığına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

⁷ BK 669-670'te Kırım Karaycasına ait atasözleri üzerine yapılmış 13 çalışmadan bahsedilmektedir. Ancak bu listede bazı eksiklikler olduğu görülmektedir. BK'nin 2011 yılında yayımlandığı dikkate alınırsa, bu yıla kadar yapılmış çalışmalardan Radloff'un P-VII, Çulha'nın 2002 ve 2010 yıllarında yayımladığı çalışmaları ile Alkaya'nın 2006 yılında hazırladığı iki çalışmanın listeye alınmadığı görülür.

⁸ Güner'in yüksek lisans tezinde verilen sıra numaraları burada aynen kullanılmıştır. Güner 2018'de iki farklı metin yer aldığı için bu makalenin konusu olan metin 4508. satırdan itibaren başlamaktadır. Güner 2018'de belirtilen KM kısaltması yerine burada KKA kısaltması tercih edilmiştir.

2. Kırım Karaycası Türkçe Sözlük (= KKTS) Üzerine

Gulayhan Aqtay ve Henryk Jankowski tarafından hazırlanan, içinde 10000 veri bulunan ve 2015 yılında Poznan'da basılan 'A Crimean Karaim-English Dictionary' başlıklı sözlük 2019 yılında Tülay Çulha tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Eserde oldukça geniş bir korpus bulunmasına rağmen, Polkanov'un bahsi geçen çalışmasına yer verilmemesi sebebiyle, bu makalenin fikri ortaya çıkmıştır.

3. Kırım Karaycası Türkçe Sözlük'te Bulunmayan Kelimeler

3.1. Basit Kelimeler

3.1.1. İsimler

- (1) **atlas / atlaz** < Ar. *aṭlas* | 'saten; bir tür kumaş'

KKK 5722: **Atlas** *azmaz, kyah'ad*⁹ *osmes*¹⁰. 'Atlas kırışmaz, kağıt esnemez' [Атлас азмаз, кяхъад осмес. 'Атлас не сомнется, бумага не растянется']

KKK 4954: *Dut yapağı saburluk iken*¹¹ **atlaz** *olır*¹². 'Dut yapağı sabır ile atlas (kumaş) olur' [Дут йапагы сабурулык икен атлаз олып. 'Лист шелковицы терпением в шелк превращают']

- (2) **Azrail / Azrael** < Ar. 'azrā'īl | 'Azrail'

KKK 4861: *Mal mala yerişinge*¹³ *kadard*¹⁴, **azrael**¹⁵ *caña toğunır*¹⁶ 'Mal mala ulaşıncaya kadar Azrail cana dokunur' [Мал мала йеришинге кьадар, азраэл джанъа тогъуныр 'Пока разбогатеешь, ангел смерти коснется твоей души']

- (3) **bakkal** < Ar. *baqqāl* | 'satılan mal, eşya'

KKK 5874: *Adıñ ne bakkal, h'aq verir*¹⁷, *h'aq alır*¹⁸ 'Unvan (satılacak) eşya gibidir: Allah (kader) bir verir, bir geri alır' [Адынъ-нэ баккъал, хъакъ вэрыр, хъакъ алып. 'Титул что товар: Доля (судьба) то даст, то отберёт.']

- (4) **batman** < Etü. *batman* | 'ağırlık ölçü birimi'

KKK 4664: *Ana balanı ostirgençek beş batman bok aşar*. 'Anne çocuğu büyütene kadar, beş batman bok yer' [Ана баланы остыргенчек беш батман бок ашар. 'Пока мать дитя вырастит, пять пудов дерьма съест.']

- (5) **budala** < Ar. *budalā* | 'aptal, akli kıt olan'

KKK 4663: *Eki anada*¹⁹ *bir*²⁰ *bala, o da*²¹ **budala**²² 'İki anneden bir çocuk, onun da akli kıt'. [Эки анада бир бала, о да будала. 'У двух, дитя растящих, баб умом ребёнок будет слаб.']

⁹ KK 97: *kyahat*

¹⁰ KK 97: *osmez*

¹¹ P-VII 395/149: *ilän* = KTBH 512: *ilen*

¹² P-VII 395/149: *olur* = KTBH 512: *olur*

¹³ P-VII 401/298: *järişinçä* = KTBH 518: *yerişince*

¹⁴ Bu kelime P-VII'de yoktur.

¹⁵ P-VII 401/298: *Äzräil* = KTBH 518: 'Azrail

¹⁶ P-VII 401/298: *järişir* = KTBH 518: *yerişir*

¹⁷ P-VII 404/383: *wär* = KTBH 521: *ver*

¹⁸ P-VII 404/383: *al* = KTBH 521: *al*

¹⁹ BVCK 244/8: *ana*

²⁰ BVCK 244/8: *bër*

(6) **cahil / cail** < Ar. *cāhil* | 'bilmeyen, cahil'

ККА 4926: *Yazı yazmaq ister iseñ-durma kiyat karala, cahil' olmaq ister iseñ ur kalemiñ, parla* 'Cahil olmak istersen kalemini vur, parçala!' [*Йазы йазмакъ истэр усень-дурма кийат карала, Джахиль олмакъ истэр усень-ур къалеминъ, парла.* 'Если хочешь грамотным быть, не останавливайся, бумагу марай, Если хочешь неграмотным быть, отбрось перо и сломай.']

ККА 5586: *Ohu, ohu babañ kubik cail' bolma* 'Oku oku baban gibi cahil olma' [*Оху, оху, бабанъ кубик джаиль болма.* 'Читай, читай, но, как отец, болтуном не будь.']

ККА 5364: *Gendinden ğayrısın²³ begenmez cahil'* 'Cahil kendinden başkasını beğenmez' [*Гендиндэн ğайрысын бегенмез джахиль.* 'Глупцу кроме себя никто не нравится.']

ККА 5261: *Tecrife kıl kiyamilen²⁴, coğap²⁵ katma²⁶ cahilen²⁷, bir kun²⁸ ola cahildan²⁹, omrın³⁰ keçer³¹ "vah" bilen³²* 'Akıllıyla iş yap, cahile cevap verme, bir gün cahil yüzünden hayatın ah! ile biter.' [*Тэджрибэ къыл кийамилен, джогъап къатма джахилден, бир кун ола джахилдан, омрын кэчэр «вах» билен.* 'Имей дело с мудрым, не отвечай глупцу, в какой-то день от глупца жизнь твоя закончится аханьем.']

(7) **çalmun**³³ < Tü. *çalman* | 'çalman; duvar, çit'

ККА 5618: *Çalmunda³⁴ teşik hırsızğa eşik* 'Duvarın deliği hırsızın kapısı' [*Чалмунда мешик — хырсызğа эшик.* 'Дыра забора – дверь для вора.']

(8) **çaman**³⁵ < Tü. *çaman* | 'inatçı, tembel'

ККА 5038: *Çaman atka³⁶ kaççude³⁷ boluşmaz³⁸* 'İnatçı ata kırbaç yardım etmez'³⁹. [*Чаман атка къамчудэ болушмаз.* 'Норовистому коню даже кнут не помогает.']

²¹ ВВСК 244/8: *olğan*

²² КК 105: *budana*

²³ P-VII 394/110: *kaıryсын* = КТВН 511: *ğayrısın*

²⁴ КК 123: *kamile*, P-VII 398/215: *kamilâ!* = КТВН 515: *kâmile*

²⁵ КК 123: *coğap*, P-VII 398/215: *çoğap* = КТВН 515: *coğap*

²⁶ КК 123: *kotma*, P-VII 398/215: *katma* = КТВН 515: *qatma*

²⁷ КК 123: *cahile*, P-VII 398/215: *çahilâ* = КТВН 515: *cahile*

²⁸ P-VII 398/215: *ğun* = КТВН 515: *gün*

²⁹ P-VII 398/215: *çahildän* = КТВН 515: *cahilden*

³⁰ КК 123: *omrın*, P-VII 398/215: *ömrün* = КТВН 515: *ömrin*

³¹ P-VII 398/215: *ğäçär* = КТВН 515: *geçer*

³² P-VII 398/215: *ilâ* = КТВН 515: *ile*

³³ Kelimeye *çalman* biçimiyle Karaycanın Haliç (SKRP 612: *tsalman*) ve Trakay (SKRP 622: *çalman*) ağızlarında rastlanmakta olup aynı biçim Türkiye Türkçesi ağızlarında da geçmektedir: *çalman* '1. İnce çubuklarla çevrilmiş çit (Tokat), 2. Üstü açık, çalılarla ve taşlarla çevrilmiş ağıl (Yalova, Amasya, Tokat, Artvin)' DS-III.

³⁴ КК 103: *çal munda*

³⁵ Kelime 'çemen, kimyon' (KKTS 127; KarRPS 623) kaydıyla sözcüğünde yer almaktadır, ancak atasözünde yer alan ve Rusça çeviride belirtilen anlam, eğer bir yazım yanlışlığı değilse, kelimenin Tü. *yaman* kelimesiyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

³⁶ SKRP-H 272: *atha*

³⁷ КК 103: *kaççu de*

³⁸ SKRP-H 272: *boluşmıt*

³⁹ SKRP 623: *çaman (t) ð* 'Çаман атха камчудэ болушмыт'. SKRP 623'te *çaman* kelimesi iki farklı madde başında kullanılmıştır. İlk madde başı Trakay (t) ağızına işaret ederek 'tembel, huzursuz' ('1. ленивый | leniwı,

- (9) **ehtimal** < Ar. *ihtimāl* | 'ihtimal'
KKA 5749: **Ehtimal** dır deñiz⁴⁰ yanar 'İhtimaldir deniz yanar'. [Эхтымал дыр дэнъыз ѱанар. 'Допустимо, что и моро может сгореть (загореться).']
- (10) **ezan** < Ar. *ezān* | 'ezan'
KKA 5739: *Sağırğa eki kayta ezan oқılmaz*⁴¹ 'Sağır olana iki kere ezan okunmaz'. [Сагъырға эки кэайта эзан окъылмаз. 'Глухому два раза обедню не служат.']
- (11) **harif**⁴² < Ar. *'ārif* | 'arif, bilgin, sanatkâr'
KKA 5321: **Harif** olan añlar, ahmaқ olan dinler⁴³ 'Arif, bilgili olan anlar, aptal olan dinler' [Хариф олан — анълар, ахмақ олан динлер. 'Хитрый понимает глупый внимает.']
KKA 4599: *Halk harifdir*⁴⁴ *tez duyar* 'Halk bilgilidir çabuk duyar' [Халкъ харифдыр, тэз дуѱар. 'Народ хитер, скоро узнает.']
- (12) **imperial** < Fr. *impérial* | 'imparatorluk, imparatorluğa ait'
KKA 5763: **İmperialnı** buzarım⁴⁵, kefim buzmam⁴⁶. 'İmparatorluğu yıkarım, keyfimi bozmam.' [Имперуалны бузарым, кэфим бузмам. 'Золотой разменяю, а удовольствие себе не испорчу.']
- (13) **kahra**⁴⁷ < İbr. *כַּחַדָּ* /khda/ | 'sofa, hol'
KKA 4701: *Kolmagan konaknın ornı* **kahrada** 'Kalmak istemeyen (giden) misafirin yeri sofada(dır)'. [Колмаган конакнын орну кахрада. 'Неостающегося (уходящего) гостя место в сенях.']
- (14) **kaltaçem** < ? | '?'
KKA 5531: *Açuvlanma, kaltaçem*⁴⁸ *alışırsın* 'Öfkelenme, ... alışırsın'. [Ачувланма, кэалтачем, алышырсынъ. 'Не сердись, привыкнешь.']
- (15) **kel** < Fa. *kel* | 'kel; saç olmayan'
KKA 4622: **Ke'ni** de kiyinderseñ kelin bolur 'Keli de giydirden gelin olur'. [Кэльні де кийиндерсень кэлин боур (коруныр). 'Если и ступу приоденешь, она покажется невестой.']
- (16) **kılıf** < Ar. *gilāf* | 'kılıf'

2. норовистый | narowisty') anlamlarını, ikinci madde başı ise Kırım (k) ağzına işaret ederek 'kimyon' ('тмин | kmin') anlamını karşılamaktadır. Bu bilgiden hareketle KKTS 127'deki 'çemen, kimyon' anlamının Kırım Karaycasında tespit edildiği anlaşılmaktadır. Ancak SKRP 623'te Trakay ağzına ait *çaman* (l) maddesi içinde verilen atasözündeki anlamın eş değeri Kırım Karaycasında da bulunduğuna göre, KKTS'ye bu birinci anlam da ('tembel, huzursuz') eklenmelidir.

⁴⁰ KK 105: *deniz*

⁴¹ Bu söze KK'de yer verilmemiştir.

⁴² Kelimenin bir diğer varyantı Türk dilindeki *herif* 'adam, herif' biçimidir. Kırım Karay ağzında bu kelimenin her iki anlamda da kullanıldığı tespit edilmektedir: *erif* 'herif' (KKTS 178; SKRP 666).

⁴³ Bu söze KK'de yer verilmemiştir. P-VII 397/205: *miñläp* = KTBH 515: *tinler*

⁴⁴ P-VII 398/207: *harıfтыр* = KTBH 515: *hariftir*

⁴⁵ KK 110: *bozarım*

⁴⁶ KK 110: *bozmam*

⁴⁷ OPIT-II 78'deki bilgiye göre kelime İbranice kökenli olabilir: *кахра* [כַּחַדָּ (Kar. T.)] *сѱнн* – das Vorhaus, der Flur.

⁴⁸ KK 94: *kavtaçem*

ККА 5573: *Minaretini*⁴⁹ *hırslan*⁵⁰, *kılıfını da*⁵¹ *h'adırlar* 'Minaresini çalan kılıfını hazırlar'. [*Минаретыны хырслан, кылыфыны да х'адырлар*. 'Укрывший минарет и деревянный футляр для него приготовит.']

(17) **kulp / kıl̄p** < Ar. *ḳulb* | 'kulp'

ККА 5778: *Er*⁵² *kun*⁵³ *bardaḳ suvğa*⁵⁴ *barır*⁵⁵, *bir kun*⁵⁶ *kıl̄pı*⁵⁷ *ḳolğa*⁵⁸ *kalır* 'Her gün bardak suya gider, bir gün kulpu elde kalır.' [*Эр кун бардак сувğa барыр, бир кун кылпы кѳолгға калыр*. 'Каждый день кувшин шагает по воду к реке, но однажды остается ручка в руке.']

(18) **kımaç** < Ar. *ḳumāṣ* | 'kumaş; pamuk, yün, ipek vb.nden makinede dokunmuş her türlü dokuma'

ККА 5719: *Pahasız*⁵⁹ *kımaç*⁶⁰ *satılmaz, parasız guzel*⁶¹ *sevilmmez*⁶² 'Değersiz kumaş satılmaz, parasız güzel (kız) sevilmmez' [*Пахасыз кымач сатылмас парасыз гузэль сэвилмэз* 'Без цены шелк но продашь, без денег красотку не полюбишь']

(19) **koget** < Etü. *kök* + Etü. *ot* | 'çimen'

ККА 5812: *Sekirgen*⁶³ *taşka*⁶⁴ *koget*⁶⁵ *minmez*⁶⁶ 'Seken taşа çimen binmez'. [*Сэкиргэн ташка когэт минмэз*. 'На подпрыгивающий камень трава не влезет.']

(20) **kuda** < Moğ. *huda* | 'dünür'

ККА 5098: *H'amamda kot toḳuşḳan kuda bolğan* 'Hamamda göt tokuşturan dünür olur'. [*Х'амамда кот тоқушқан куда болған*. 'В бане коснулись задами и стали кумовьями. Смысл: шапочное знакомство.']

(21) **lah**⁶⁷ < ? 'bir tek, sadece'

ККА 5227: *Ḳamillik*⁶⁸ *sozi*⁶⁹ *lal bilen*⁷⁰ *incidir*⁷¹, *cahillik*⁷² *sozi*⁷³ *lah*⁷⁴ *bilen*⁷⁴ *incitir*^{75,76} 'Bir tek cahilin sözü incitir.⁷⁷' 'Bilginin sözü inci ve değerli taş gibidir'.

⁴⁹ KK 117: *minaretini*, ККОА 458: *minaretini*, P-VII 401/287: *минарәни* = КТВН 518: *minareni*

⁵⁰ KK 117: *hırsızlagan*, ККОА 458: *xırslan*, P-VII 401/287: *чалған* = КТВН 518: *çalğan*

⁵¹ Bu söz P-VII'de yoktur.

⁵² P-VII 396/165: *hâp* = КТВН 513: *her*

⁵³ KK 106: *gun*, P-VII 396/165: *гүн* = КТВН 513: *gün*

⁵⁴ P-VII 396/165: *süja* = КТВН 513: *suya*

⁵⁵ P-VII 396/165: *warыр* = КТВН 513: *varır*

⁵⁶ KK 106: *gun*, P-VII 396/165: *гүн* = КТВН 513: *gün*

⁵⁷ KK 106: *kalrı*, P-VII 396/165: *кылыны* = КТВН 513: *qulpu*

⁵⁸ P-VII 396/165: *kolda* = КТВН 513: *qolda*

⁵⁹ KK 119: *pahasis*, P-VII 405/404: *пахасыз* = КТВН 522: *pahasız*

⁶⁰ KK 119: *kumaç*, P-VII 405/404: *кумаш* = КТВН 522: *qumaş*

⁶¹ P-VII 405/404: *güzäl* = КТВН 522: *güzel*

⁶² P-VII 405/404: *câwilmâc* = КТВН 522: *sevilmmez*

⁶³ P-VII 407/444: *katалаған* = КТВН 523: *qatalağan*

⁶⁴ KK 120: *taşga*, P-VII 407/444: *ташка* = КТВН 523: *taşka*

⁶⁵ KK 120: *kuvget*, P-VII 407/444: *ot* = КТВН 523: *ot*

⁶⁶ P-VII 407/444: *bitmäz* = КТВН 523: *bitmez*

⁶⁷ Kaynaklarda geçmeyen kelime Rusça çeviriye göre 'sadece, bir tek' anlamlarına gelmektedir.

⁶⁸ P-VII 400/266: *kâmilîḳ* = КТВН 517: *kâmilîḳ*

⁶⁹ P-VII 400/266: *cözü* = КТВН 517: *sözi*

⁷⁰ P-VII 400/266: *ilân* = КТВН 517: *ilen*

[*къамильлик созы лал билен инджи дыр, джахиллик созы лахъ билен инджытыр.* ‘как жемчуг и лал слова мудреца, лишь боль причинит слово глупца.’]

(22) **lal** < Ar. *laʿl* | ‘değerli taş’

ККА 5227: *Қамиллик⁷⁸ sozi⁷⁹ lal bilen⁸⁰ incidir⁸¹, cahillik⁸² sozi⁸³ lah' bilen⁸⁴ incitir^{85,86}* ‘Bir tek cahilin sözü incitir.’⁸⁷ ‘Bilginin sözü inci ve değerli taş gibidir’. [*къамильлик созы лал билен инджи дыр, джахиллик созы лахъ билен инджытыр.* ‘как жемчуг и лал слова мудреца, лишь боль причинит слово глупца.’]

(23) **lom** < Rus. *lom* | ‘levye’

ККА 5268: **Lom** *blen⁸⁸ hıyar⁸⁹ yıkılmaz fikir blen⁹⁰ kale⁹¹ yıkılır⁹²* ‘Levye ile hıyar yıkılmaz ama bilgi ile kale yıkılır.’ [*Лом блен хыйар йыкылмаз, фикир блен квалэ йыкылыр.* ‘Ломом (может) и огурец не опрокинется, а умом и крепость завалится.’]

(24) **luri** < Lat. *lorius* | ‘kuş cinsi’

ККА 5239: **Luri**⁹³ *kuşu⁹⁴ kemik tapsa⁹⁵, evel ölçer⁹⁶, sonra yutar, demişler* ‘Luri kuşu⁹⁷ kemik bulsa önce ölçer, sonra yutar demişler’. [*Лури кѳушы кэмик татса, эвель ольчэр, сонѳра ѳутар, демишлер.* ‘Говорят, что страус, найдя кость, сначала (ее) измерит, а затем проглотит.’]

(25) **mazlum** < Ar. *mazlūm* | ‘mazlum’

⁷¹ P-VII 400/266: *inçi d̄ip* = KTBH 517: *incidir*

⁷² P-VII 400/266: *çahiliñ* = KTBH 517: *cahiliñ*

⁷³ P-VII 400/266: *cözü* = KTBH 517: *sözi*

⁷⁴ P-VII 400/266: *ilän* = KTBH 517: *ilen*

⁷⁵ P-VII 400/266: *inçimip* = KTBH 517: *incitir*

⁷⁶ Bu söze KK’de yer verilmemiştir.

⁷⁷ DSKK 97: ‘Olgun/anamlı söz lal ile incidir, cahil/boş söz acı verip incitir.’

⁷⁸ P-VII 400/266: *kâmilinç* = KTBH 517: *kâmilinç*

⁷⁹ P-VII 400/266: *cözü* = KTBH 517: *sözi*

⁸⁰ P-VII 400/266: *ilän* = KTBH 517: *ilen*

⁸¹ P-VII 400/266: *inçi d̄ip* = KTBH 517: *incidir*

⁸² P-VII 400/266: *çahiliñ* = KTBH 517: *cahiliñ*

⁸³ P-VII 400/266: *cözü* = KTBH 517: *sözi*

⁸⁴ P-VII 400/266: *ilän* = KTBH 517: *ilen*

⁸⁵ P-VII 400/266: *inçimip* = KTBH 517: *incitir*

⁸⁶ Bu söze KK’de yer verilmemiştir.

⁸⁷ DSKK 97: ‘Olgun/anamlı söz lal ile incidir, cahil/boş söz acı verip incitir.’

⁸⁸ KK 116: *bilen*, P-VII 401/284: *ilän* = KTBH 518: *ile*

⁸⁹ KK 116: (*külünk*) *hıyar*, P-VII 401/284: *hicar* = KTBH 518: *hisar*

⁹⁰ KK 116: *bilen*, P-VII 401/284: *ilän* = KTBH 518: *ilen*

⁹¹ KK 116: *kale*, P-VII 401/284: *kal’ä* = KTBH 518: *qa’ä*

⁹² Bu sözün P-VII’de devamı vardır. Tamamı şöyledir: P-VII 401/284: *Лом ilän hicar жыкылмаз – фикир ilän kal’ä жыкылыр, ломнуң да иктizasы вар дыр – häp iş fikir ilä дутмалы* = KTBH 518: *Lom ile hisar yıkılmaz, fikir ilen qa’ä yıkılır, lomnuñ da iktizası vardır, her işi fikir ile dutmalı.*

⁹³ P-VII 401/280: *lori* = KTBH 517: *lori*

⁹⁴ P-VII 401/280: *kuşu* = KTBH 517: *quşu*

⁹⁵ P-VII 401/280: *bulsa* = KTBH 517: *bulsa*

⁹⁶ KK 116: *ölçer*, DSKK 97: *ölçer*

⁹⁷ DSKK 97: ‘Deve kuşu’

ККА 4751: *Zulumañ⁹⁸ zulumi⁹⁹ olsa, mazlımın¹⁰⁰ Tañrını¹⁰¹ bar¹⁰²* ‘Zalimin zulmü varsa, mazlumun Tanrısı var’. [Зулуманъ зулумы ола, мазлымын Танърыны вар. ‘Если у тирана репрессии, то у милосердного Бог.’]

(26) **obur**¹⁰³ < Tü. *op-* + {Ur} | ‘vampir, cadı’ ККА 5601: **Obur ketti**¹⁰⁴ *oynaik¹⁰⁵, caduv ketti¹⁰⁶ cayraik¹⁰⁷* ‘Büyücü gitti oynarız, cadı gitti dans ederiz’ [Обур кэтты ойнаик, джадув кэтты джайраик ‘Ведьма ушла, пританцовывая, колдунья исчезла, рассеявшись (в воздухе)’].

(27) **poçtalon** < Rus. *poçtalyon* | ‘postacı’

ККА 4748: *Tañrı yuru kulum dese, ye onbaşı, iye¹⁰⁸ poçtalon bolırsın* ‘Tanrı yürü kulum derse, ya onbaşı ya postacı olursun’. [Танъры йуру кзулум dese, йэ онбашы, иэ почталон болырсын. ‘Если Бог скажет «ходи, раб мой», то будешь либо начальником (десятником), либо почтальоном.’]

(28) **puş** < Fa. *puşt* | ‘puşt’

ККА 5526: *İnanma kışmıñ¹⁰⁹ yazına, orospunın¹¹⁰ nazına, puşnın¹¹¹ sozine* ‘İnanma kışın yazına, orospunun nazına, puştun sözüne’. [Инанма кышмынъ йазына, орыспынын назына, пушнын созине. ‘Не верь зимнему теплу, нежности проститутки, слову жулика.’]

(29) **ştan**¹¹² < Rus. *ştan* < Tü. *iç* + Tü. *ton* | ‘pantolon’

ККА 4960: *İşi bolman ştanını sogıp tikker¹¹³* ‘İşi olmayan pantolonunu söküp diker’. [Иши болман штаныны согип тиккэр. ‘Не имеющий дела, распоров штаны, шьет их заново.’]

(30) **teneşir** < Fa. *tenşür* | ‘ölü yıkanılan tahta; teneşir’

ККА 4839: *Tende kelgen teneşirde keter* ‘Tende gelen teneşirde gider’. [Тэндэ кэльген тэнэширдэ кэтэр. ‘Во плоти пришедший таким же и уйдет.’]

(31) **tuğan**¹¹⁴ < Etü. *tog* + {-GAn} | ‘akraba’

⁹⁸ P-VII 397/182: *залумуң* = КТВН 514: *zalümün*

⁹⁹ P-VII 397/182: *зудуму* = КТВН 514: *zulümi*

¹⁰⁰ КК 127: *mazlumun*, ККОА 460: *mazlımın*, P-VII 397/182: *мәзлімиң* = КТВН 514: *mazlımın*

¹⁰¹ P-VII 397/182: *аллаһы* = КТВН 514: *Allahı*

¹⁰² P-VII 397/182: *вар* = КТВН 514: *var*

¹⁰³ ККТС 292: *obır* ‘obur’, *obur* ‘obur’. Kelimenin ‘obur’ anlamı bağlama uymamaktadır. Rusça çeviriden anlaşılacağı üzere, *obur* kelimesinin burada ‘cadı’ anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. *Obur* kelimesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şirin User 2010.

¹⁰⁴ КК 118: *ketti*

¹⁰⁵ КК 118: *oynaı*

¹⁰⁶ КК 118: *ketti*

¹⁰⁷ КК 118: *cayrayıg*

¹⁰⁸ КК 122: *iz*. Kelime kiril harfli metinde *уз* şeklinde yazılmıştır, ancak doğrusu bir önceki paralel ifadede geçen *йэ* olmalıdır.

¹⁰⁹ КК 110: *kışnın*

¹¹⁰ КК 110: *orospunun*

¹¹¹ КК 110: *puşnın*

¹¹² Rusçadan Karaycaya geçen bu kelime esasında Türkçe bir kelime olan *içton* / *işton* ‘içlik, iç kıyafet’ şeklinin Rusçada birtakım ses değişikliğiyle kullanımınıdır.

¹¹³ ККОА 456: *tiker*

¹¹⁴ Kazan Tatarcasında *tuğan* ‘1. akraba, kardeş, hısım 2. üvey olmayan, öz 3. doğma yeri, memleket’ (КТТС 495) şeklinde bu kelimenin kullanımı tespit edilmektedir.

ККА 5765: *Beş parmak da*¹¹⁵ **tugiz** (*tuğan*) *dugul* 'Beş parmak da eşit (akraba) değil'. [*Беш пармакъ да тугиз (тугъан) дугуль*. 'И пять пальцев все разные (словно не родные).']

- (32) **yaku**¹¹⁶ < Rus. Яков | 'Yakup'

ККА 5801: *Kopek kuyruklu*¹¹⁷ *bolgan yaku babalı boltan*¹¹⁸ 'Köpek kuyruklu olur, Yakup babalı olur' [*Копэк куйруклы болган, йаку бабалы болган*. 'Собака стала с курдюком, Яков забеременел.']

- (33) **yardants** < ? | 'duvar'

ККА 4999: *Uy yapқан balta tayama yardantsın*¹¹⁹ *kalır* 'Ev yapan balta duvarı desteklemeye kalır'. [*Уй йапкъан балта тайама йарданцын калыр*. 'Топор, который построил дом, останется подпираеть стену.']

- (34) **yubiy** < yubiy ~ übiy < Tü. *üb* 'ev' + Tü. *iye* 'sahip' (KTD 34) | 'ev sahibi'

ККА 4966: *Bahça hıyarsız yubiy ahçasız* 'Bahçe hıyarsız ev sahibi parasız (olmaz)' [*Бахча хыйарсыз — йубий ахчасыз*. 'Огород без огурцов — хозяин без денег.']

3.1.2. Fiiller

- (35) **ste-** < Tü. *iste-* | 'istemek'

ККА 4516: **Stegen** *koynın kopegi bol* '(Seni) isteyen köyün köpeği ol!'. [*Стэген койнын копеги бол*. 'В желанной деревне хоть собакой будь.']

- (36) **yir-** 'lanetlemek'

ККА 4793: *Kozge bağıp qarğa butun yirmez* 'Göz değdirmek (nazar etmek) aslında tam lanetlemek değildir'. [*Козге багып қарға бутун йирмез*. 'Сглазить — это еще не полностью проклясть.']

- (37) **yulç-** < *yulış-* < Tü. *yul-* 'hakaret etmek, sövmek?' + Tü. {-(X)ş-} | 'sövmek?'

ККА 5597: *Kozge mahtavlar*¹²⁰, *artından yulçurlar*¹²¹ 'Gözüne (karşı) överler, arkasından küfür ederler'. [*Козгэ махтавлар, артындан йульчурлар*. 'В глаза хвалят, за глаза хулят.']

3.2. Türemiş Kelimeler

3.2.1. İsimler

- (38) **ahçasız** < Tü. *ak* + Tü. {+CA+sIz} | 'parasız'

ККА 4966: *Bahça hıyarsız yubiy ahçasız* 'Bahçe hıyarsız ev sahibi parasız (olmaz)'. [*Бахча хыйарсыз — йубий ахчасыз*. 'Огород без огурцов — хозяин без денег.']

- (39) **aқmal** < Tü. *ak-* + Tü. {-mAl}¹²² | 'akıp giden şey, akıcı'

¹¹⁵ KK 100: *parmakta*, ККОА 454: *parmak da*

¹¹⁶ Kelimenin Rusça karşılıktaki Yakov şeklinde yazılması özel bir isim olduğunu göstermektedir. Karayca kişi adı olarak bkz. KKTS 550, İbranice kişi adı olarak bkz. KKTS 551.

¹¹⁷ KK 114: *kuyruğu*

¹¹⁸ KK 114'te de *boltan* şeklinde okunan kelime, yazım / dizgi yanlış olmalıdır. Sözün ilk kısmına bakıldığında doğru kelimenin *bolgan* olması gerekmektedir.

¹¹⁹ KK 124: *yardansın*

¹²⁰ KK 114: *maktavlar*

¹²¹ KK 114: *ilçurlar*

ККА 5163: **Akmalin**¹²³ *devlatden*¹²⁴ *zararı vardır*. '(Boş yere) akan şeyin devlete zararı vardır' [Акъмалын дэвлятдэн зарары вардыр 'От уплывшего могущества только вред']

(40) **aransız** < Tü. *aran* + Tü. {+sIz} | 'ahırsız'

ККА 5003: **Aransız** *sıgır baqqan, bedeksiz bala baqqan, kumezsiz*¹²⁵ *tavuk baqqan*¹²⁶, *hatının*¹²⁷ *al çuvalğa, ur duvarğa*. 'Ahırsız sığır bakan, kundaksız çocuk bakan (gibidir), kümessiz tavuğa bakan kadının çuvalını al, duvara vur.' [Арансыз сыгъыр бакъкъан, бедексиз бала бакъкъан, Кумезсиз тавукъ бакъкъан, хатинын ал чувалгъа, ур дуваргъа. 'Смотрящую корову без сарая, ребенка без горшка, А курицу без курятника, возьми в мешок, ударь об стену.']

(41) **artarih/artarah** < Tü. *art-* + Tü. {-Ar-Ik} | 'artık, fazla'

ККА 5913: **Artarih** *ay* 'Artık ay, Mart-Nisan ayı' [Артарых-ай. 'месяц прибавления дней, он же холодный или худой (март — апрель)]

ККА 5790: **Artarah**-*ay* *qarundan*¹²⁸ *bakar*¹²⁹, *qazıq*¹³⁰ *ağaçın yahar*. 'Mart-Nisan karıdan baktırır, ağaç kazıkları yaktırır.' [Артарых-ай къарундан бакъар, къазыкъ агъачын йахар. 'Когда в двери март глядится, в печку и забор сгодится.']

(42) **ayıpsız** < Ar. *'ayb* + Tü. {+sIz} | 'günahsız, ayıpsız'

ККА 5644: **Ayıpsız** *kim olmaz!* 'Günahsız kimse olmaz' [Айыпсыз ким олмз! 'Кто бывает без недостатков!']

(43) **batış** < Tü. *bat-* + {-Iş} | 'sel'

ККА 5877: *Sen yaya batıştan aya* '(Sen) Gökkuşağı seldom koru' [Сэн йайа — батыштан аяа. 'Ты, радуга, от потопа охрани.']

(44) **bedeksiz** < Tü. *bedek*¹³¹ + {+sIz} | 'kundaksız'

ККА 5003: **Aransız** *sıgır baqqan, bedeksiz bala baqqan, kumezsiz*¹³² *tavuk baqqan*¹³³, *hatının*¹³⁴ *al çuvalğa, ur duvarğa*. 'Ahırsız sığır bakan, kundaksız çocuk bakan

¹²² {-mal} eki hakkında Karay gramerlerinde herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Türkiye Türkçesinde yer alan *sağ-mal* ve *sar-mal* kelimeleri bu eke tanık gösterilebilir (Korkmaz 2009: 96-97). Ayrıca SKED 137 ve KKTS 158'de geçen *dımalçıq* kelimesinde de bu ekin varlığı düşünülebilir: *dımalçı|q* (~ği) 'n abscess; boil; дылмалчыкъ 'нарыв на теле | wrzód na ciele | abscess; boil' (KRPS 182, Ш)' SKED 137; 'i. apse, çıban' KKTS 158. Bununla beraber sözün Rusça çevirisi bu anlamı kuvvetlendirirse de, P-VII'deki kayıta *âhmal* (= КТВН) şeklinde geçmesi ve bu kelimenin de bağlama uygun olması *akmal* kelimesinin varlığını şüpheye düşürmektedir.

¹²³ P-VII 390/11: *Âhmalың* = КТВН 508: *ihmalıñ*

¹²⁴ P-VII 390/11: *däwlämä* = КТВН 508: *devlete*

¹²⁵ KK 96: *kumesiz*

¹²⁶ KK 96: *bakan*

¹²⁷ KK 96: *hatının*

¹²⁸ KK 96: *karımdan*; ККОА 453: *kapudan*

¹²⁹ KK 96: *bakay*

¹³⁰ KK 96: *kazı*

¹³¹ Kelime Türkiye Türkçesi ve ağızlarında *belek* şeklinde geçmekte olup 'kundak, çocuk bezi; beşiğe konulan yatak; bir çeşit çocuk beşiği' (GTS, DS) anlamlarında kullanılmaktadır. Kelimenin kiril harfli yazımında /d/ sesinin yazımı [д] açıktır. Bu sebeple kelimenin matbu harflerle diziminde bir yanlışlık olmadysa, *belek* ~ *bedek* denkliğinden söz edilebilir.

¹³² KK 96: *kumesiz*

¹³³ KK 96: *bakan*

¹³⁴ KK 96: *hatının*

(gibidir), kümessiz tavuğa bakan kadının çuvalını al, duvara vur.' [Арансыз сыгыр бакъкъан, бедексиз бала бакъкъан, Кумезсиз тавукъ бакъкъан, хатинын ал чувалгъа, ур дуваргъа. 'Смотрящую корову без сарая, ребенка без горшка, А курицу без курятника, возьми в мешок, ударь об стену.']

(45) **bergısız/berısız/vergisız** < Etü. *ber-* / Tü. *ver-* + Tü. {-GI+sIz} | 'cimri'

ККА 5202: *Suvsız degirmenin uluğı ne, çarpığı ne? Bergısız zenginın fuķareden farkı ne?* 'Susuz değirmenin büyüğü ne, hızı ne (farketmez)', 'Cimri zenginın (cimri) fakirden farkı yok(tur).' [Сувсыз дегирменын улугъы нэ, чарпыгы нэ? Бергысыз зэнгинын фукъарэдэн фаркы нэ? 'Как для мельницы (водяной), оставшейся без воды, безразлично, что высота уровня, что скорость воды, Так нет разницы между скупым богачом и нищим.']

ККА 4818: *Berısız zenginın' fuķareden ne farkı?* 'Cimri zenginın fakirden farkı ne?'; [Бэрисиз зэнгининъ фукъареден не фаркы? 'Какая разница между скаредой — богачом и бедняком?']

ККА 4812: *Vergısız zengin fuķaren fuķaresı* 'Cimri zengin fakirden fakir(dir)' [Вэргысыз зэнгин фукъарен фукъаресы 'Жадный богач беднее нищего.']

(46) **boklık** < Tü. *bok* + Tü. {+Ilk} | 'bokluk'

ККА 5145: *Қайда çoklık¹³⁵ onda¹³⁶ boklık* 'Nerede çokluk orada bokluk' [Къайда чокълыкъ, онда бокълыкъ. 'Где изобилие — там дерьмо.']

(47) **boşanlı** < Tü. *boş*+ Tü. {+An} + Tü. {+Il} | 'boşa gitmiş olan, zarar'

ККА 5686: *Funduk çuvalı kibik boşanlı* 'Fındık çuvalı gibi boş'. [Фундук чувалы кибик бошанлы. 'Опустошенный как мешок из-под лесных орехов.']

(48) **burunsuz** < Tü. *burun* + Tü. {+sIz} | 'burunsuz'

ККА 5661: *H'em burunsuz, yekısı da¹³⁷ bir birinden¹³⁸ ogursus¹³⁹* 'Hem burunsuz ikisi de birbirinden uğursuz' [Хэм бурунсуз, йэкисы да бир бириндэн огурсус. 'Также без носа и один несчастнее другого.']

(49) **cahillik** < Tü. *cahil* + Tü. {+Ilk} | 'cahillik, bilmemezlik'

ККА 5230: *Laf yitdiñ¹⁴⁰ armađası¹⁴¹ cah' illik¹⁴² kişiniñ boy kun¹⁴³ etmesi¹⁴⁴* 'Söz söylemenin hediyesi, cahil insanın günü boş geçirmesidir¹⁴⁵' [Лаф йитдиñ армаđасы джахъ иллик кишининъ бой кун этмеси. 'Беседа (дословно — дар толковать разговор) — дело мирного человека в свободный день.']

(50) **çarpık** < Tü. *çarp-* + Tü. {-Ik} | 'hız'

¹³⁵ KK 112: *yoklık*, ККОА 457: *çoklık*

¹³⁶ KK 112: *anda*, ККОА 457: *anda*

¹³⁷ KK 109: *ikisi de*

¹³⁸ KK 109: *bir birinden*

¹³⁹ KK 109: *ogursuz*

¹⁴⁰ P-VII 400/279: *jigidiñ* = КТВН 517: *yigidiñ*

¹⁴¹ P-VII 400/279: *çärmijäci* = КТВН 517: *sermayesi*

¹⁴² P-VII 400/279: *çahillik* = КТВН 517: *cahillik*

¹⁴³ P-VII 400/279: *боинун* = КТВН 517: *boyun*

¹⁴⁴ KK 116: *etmesi*, DSKK 97: *etmesi*, P-VII 400/279: *ägmäci* = КТВН 517: *egmesi*

¹⁴⁵ DSKK 97: 'Söz söylemeyi bilmenin ödülü, kişinin yurdunda devamlı yaşaması/gün geçirmesidir'.

ККА 5202: *Suvsız degirmenin uluğı ne, çarpığı ne? Bergısız zenginın fuqareden farkı ne?* ‘Susuz değirmenin büyüğü ne, hızı ne (farketmez)’, ‘Cimri zenginın (cimri) fakirden farkı yok(tur).’ [Сувсыз дегирменын улугъы нэ, чарпыгы нэ? Бергысыз зэнгыннын фукъарэдэн фаркы нэ? ‘Как для мельницы (водяной), оставшейся без воды, безразлично, что высота уровня, что скорость воды, Так нет разницы между скупым богачом и нищим.’]

(51) **çırıcı**¹⁴⁶ < ? *çır(i)* + Tü. ? {+(I)CI} | ‘kürkçü’

ККА 5857: *Tilki ne kadar kaçarsa varacađı¹⁴⁷ çırıcı¹⁴⁸ tuğanı dır¹⁴⁹* ‘Tilki ne kadar kaçarsa kaçsın varacağı kürkçü dükkanıdır’. [Тильки не къадар къачарса, варджагы чырыджы тукъаны дыр. ‘Сколько бы лисица не убежала, в конце лапка меховщика.’]

(52) **deveci** < Tü. *deve* + Tü. {+CI} | ‘deveci’

ККА 5112: **Deveci**¹⁵⁰ *bilen*¹⁵¹ *konuşkanın*¹⁵² *kapısı*¹⁵³ *biyuk*¹⁵⁴ *kerekdir*¹⁵⁵ ‘Deveci ile konuşanın kapısı büyük olmalıdır’. [Дэвэджи билен къонушкъанын къапусы биyük кэрэдир. ‘Кто дружит с погонщиком верблюда, должен иметь высокие ворота.’]

(53) **fikirsiz** < Ar. *fikr* + Tü. {+sIz} | ‘fikirsiz’

ККА 5301: **Fikirsiz** *uçkan*¹⁵⁶ *kuş konma dal tampaız*¹⁵⁷ ‘Akılsız uçan kuş konmaya dal bulamaz’¹⁵⁸. [Фикирсиз учкъан къуш къонма дал тампаз. ‘Без мысли летящая птица не найдет ветки, чтобы сесть.’]

(54) **hısimsiz** < Ar. *hişm* + Tü. {+sIz} | ‘akrabasız’

ККА 4524: **Hısimsizden** *veran kelmez*¹⁵⁹ ‘Akrabasızlıktan yıkım gelmez’. [Хысымсыздэн вэран кэльмэз. ‘Отсутствие родства не приводит к разорению.’]

(55) **hiyarsız** < Fa. *hiyār* + Tü. {+sIz} | ‘hiyarsız, salatalıksız’

ККА 4966: *Bahça hiyarsız ubiy ahçasız* ‘Bahçe hiyarsız ev sahibi parasız (olmaz)’. [Бахча хыйлрсыз — ѳубий ахчасыз. ‘Огород без огурцов — хозяин без денег.’]

(56) **imenç**¹⁶⁰ < Tü. *imen-* + Tü. {-ç} | ‘utanç’

¹⁴⁶ *krş.* KKTS 140: *çırđı* ‘kilim, halı’

¹⁴⁷ P-VII 398/217: *варачађы* = KTBH 515: *varacađı*

¹⁴⁸ P-VII 398/217: *къркчү* = KTBH 515: *kürkçi*

¹⁴⁹ KK 123: *tukkanıdır*, KKOА 459: *tukanı dır*, P-VII 398/217: *дуканы дыр* = KTBH 515: *düqanıdır*

¹⁵⁰ KK 104: *devedji*, KKOА 454: *deveci*, P-VII 395/134: *däwäçi* = KTBH 512: *deveci*

¹⁵¹ P-VII 395/134: *ilän* = KTBH 512: *ile*

¹⁵² P-VII 395/134: *конушанның* = KTBH 512: *qonuşannıñ*

¹⁵³ P-VII 395/134: *kapusu* = KTBH 512: *qarısı*

¹⁵⁴ KK 104: *biyüük*, KKOА 454: *biyuk*, P-VII 395/134: *бйүүк* = KTBH 512: *biyüük*

¹⁵⁵ P-VII 395/134: *олмалы* = KTBH 512: *olmalı*

¹⁵⁶ KK 107: *ucgan*

¹⁵⁷ KK 107: *tapmaz*, SKRP 594: *тампаз*. Sözüñ anlamından da anlaşıldığı üzere kelime yazım / dizgi yanlışdır, doğru biçim *tapmaz* olmalıdır.

¹⁵⁸ SKRP-H 273: ‘Akılsızca uçan kuş konmaya dal bulamaz’.

¹⁵⁹ KK 109: *kalmaz*

¹⁶⁰ Kelimenin kökü KKTS 174’te *emen-* ‘mahçup olmak, utanmak’, SKRP 662’de ise ‘стыдиться | wstydzic się, żenować się, krępować się’ anlamlarında geçer. Kazan Tatarcasında kelimenin *imen-* ‘korkmak, ürkmek’, *imenç* ‘korkunç; iğrenç; fazlasıyla çok’ (Öner 2015: 169) biçimlerine rastlanmaktadır.

ККА 4963: *H'er işinge uzatma elin başlamağı kuvanğa benzer, ahır imençke*¹⁶¹ 'Her işe uzatma elini başlangıçta sevince benzer, sonu utanca (benzer)' [*Хъэр ишинге узатма элинъ башламагы къувангъа бэнзэр, ахыр имэнчке*. 'Начало покажется радостным, конец опозорит (осрамит).']

(57) **iştansız** < Rus. *iştan* < Tü. *iş* + Tü. *ton* + Tü. {+sIz} | 'pantolonsuz'

ККА 5177: *İştansızını*¹⁶² *aқıldандан*¹⁶³ *kunde*¹⁶⁴ *altı arşın bez keçer*¹⁶⁵ 'Pantolonsuzun aklından günde altı karış bez geçer'. [*Иштансызынынъ акъыландан кунде алты арşын бэз кэчэр*. 'У бесштанного ежедневно на уме шесть аршинов бязи.']

(58) **kahpelik** < Ar. *қаһбе* + Tü. {+llk} | 'kahpelik, alçaklık'

ККА 4652: *Қартайғанда kahpelik* 'Yaşlandığında kahpelik (ederdi)'. [*Къартайғанда кахпелик*. 'На старости загуляла.']

(59) **kalemli** < Ar. *қалем* + Tü. {+ll} | 'kalemli, okumuş, eğitimi'

ККА 5240: *Қалемли киши cahanda h'em guldır*¹⁶⁶ *çiçek, kalemsiz*¹⁶⁷ *kişi cahanda*¹⁶⁸ *h'em oguz da, h'em eşek* 'Eğitimi kişi dünyada hem güldür hem çiçek, eğitimsiz kişi (ise) dünyada hem öküzdür hem eşek'. [*Къалемли киши джаханда хъэм гуль дыр чичэк, Къалемсыз киши джаханда хъэм огуз да, хъэм эшэк*. 'Грамотный в миру, что роза, расцветает, Неграмотный, что бык и (или) осел, на свете обитает.']

(60) **kalemsiz** < Ar. *қалем* + Tü. {+sIz} | 'kalemsiz, okumamış, cahil'

ККА 5240: *Қалемли киши cahanda h'em gul dir*¹⁶⁹ *çiçek, kalemsiz*¹⁷⁰ *kişi cahanda*¹⁷¹ *h'em oguz da, h'em eşek* 'Eğitimi kişi dünyada hem güldür hem çiçek, eğitimsiz kişi (ise) dünyada hem öküzdür hem eşek'. [*Къалемли киши джаханда хъэм гуль дыр чичэк, Къалемсыз киши джаханда хъэм огуз да, хъэм эшэк*. 'Грамотный в миру, что роза, расцветает, Неграмотный, что бык и (или) осел, на свете обитает.']

(61) **kamillik** < Ar. *kāmil* + Tü. {+llk} | 'kamillik, bilgelik'

ККА 5227: *Қамиллик*¹⁷² *sozi*¹⁷³ *lal bilen*¹⁷⁴ *incidir*¹⁷⁵, *cahillik*¹⁷⁶ *sozi*¹⁷⁷ *lah' bilen*¹⁷⁸ *incitir*^{179,180} 'Bir tek cahilin sözü incitir.¹⁸¹ 'Bilginin sözü inci ve değerli taş gibidir.'

¹⁶¹ KK 109: *imenşke*

¹⁶² P-VII 391/42: *ыштансызың* = KTBH 509: *iştansızın*

¹⁶³ KK 110: *akıldan*, P-VII 391/42: *гәңлүндән* = KTBH 509: *könlinden*

¹⁶⁴ P-VII 391/42: *күндә* = KTBH 509: *künde*

¹⁶⁵ P-VII 391/42: *гәчәр* = KTBH 509: *geçer*

¹⁶⁶ KK 111: *güldür*

¹⁶⁷ KK 111: *kalemsiz*

¹⁶⁸ KK 111: *cehanda*

¹⁶⁹ KK 111: *güldür*

¹⁷⁰ KK 111: *kalemsiz*

¹⁷¹ KK 111: *cehanda*

¹⁷² P-VII 400/266: *қамилің* = KTBH 517: *kāmiliñ*

¹⁷³ P-VII 400/266: *сөзу* = KTBH 517: *sözi*

¹⁷⁴ P-VII 400/266: *ilән* = KTBH 517: *ilen*

¹⁷⁵ P-VII 400/266: *инци дәр* = KTBH 517: *incidir*

¹⁷⁶ P-VII 400/266: *çahiliñ* = KTBH 517: *cahilliñ*

¹⁷⁷ P-VII 400/266: *сөзү* = KTBH 517: *sözi*

¹⁷⁸ P-VII 400/266: *ilән* = KTBH 517: *ilen*

¹⁷⁹ P-VII 400/266: *инчимір* = KTBH 517: *incitir*

¹⁸⁰ Bu söze KK'de yer verilmemiştir.

[*кѡамильлик созы лал билен инджи дыр, джахиллик созы лахъ билен инджытыр.* ‘как жемчуг и лал слова мудреца, лишь боль причинит слово глупца.’]

- (62) **kasapçı**¹⁸² < Ar. *kaşşāb* + Tü. {+CI} | ‘kasapçı’

ККА 5809: **Kasapçı** *mayā daracına, eçki can daracına* ‘Kasap mayā derdinde, keŝi can derdinde’ [*Касапчы майа дараджына, эчки джан дараджына.* ‘Мясник переживает за жир, а коза за жизнь.’]

- (63) **katis** < Tü. *kat-* + Tü. {-Is} | ‘sert’ ККА 5068: *Kart etikniñ*¹⁸³ *tekmesi katis*¹⁸⁴ *bolır*¹⁸⁵, *yavaş atnın tekmesi kattı bolır* ‘Eski çizmenin tekmesi sert olur, yavai atın tekmesi sıkı olur’ [*Къарт этикнынъ тэкмэси къатыс болыр, Йаваш атнынъ тэкмэси къатты болыр.* ‘Пинок старого сапога не жесткий (будет), пинок тихой лошади жесткий (будет).’]

- (64) **kesalık** < Fa. *kīse* + Tü. {+Ik} | ‘keselik’

ККА 4533: *Biñ kesalık*¹⁸⁶ *malın olurça*¹⁸⁷ *bir ahçılık*¹⁸⁸ *bahtın bolsın*¹⁸⁹ ‘Bin keselik malın olacağına bir paralık bahtın olsun’. [*Бинъ кесалык малынъ олурча бир ахъчылык бахтынъ болсын.* ‘Вместо богатства и тысячу кошельков лучше имей счастья на одну монету.’]

- (65) **kılıklı** < Tü. *kıl-* + Tü. {-Ik+II} | ‘kılıklı, huylu’

ККА 5584: *Rast kılıklı bolur*¹⁹⁰ *sayılı* ‘Güzel huylu (olan) saygın olur’. [*Раст кылыклы — болур сыйлы.* ‘Справедливый в делах будет уважаемый.’]

- (66) **kılıksız** < Tü. *kıl-* + Tü. {-Ik+sIz} | ‘karaktersiz, huysuz’

ККА 4642: *Qatın kılıksız er tınçlıksız*¹⁹¹ ‘Kadın karaktersiz (huysuz) erkek sağlıklı’. [*Къатын кылыксыз — эр тынчылыксыз.* ‘Жена без характера — муж без покоя.’]

- (67) **kozsiz** < Tü. *köz* + Tü. {+sIz} | ‘gözsüz’

ККА 4784: **Kozsiz** *de yılar, kozlı de yılar* ‘Gözsüz de ağlar, gözlü de ağlar’. [*Козсиз де йылар, козьли де йылар.* ‘И слепой плачет, и зрячий.’]

- (68) **kumezsiz** < Yun. *κοιμάσιον* [kimásion] + Tü. {+sIz} | ‘evsiz; kümesi olmayan’

ККА 5003: *Aransız sığır baqqan, bedeksiz bala baqqan, kumezsiz*¹⁹² *tavuk baqqan*¹⁹³, *hatının*¹⁹⁴ *al çuvalğa, ur duvarğa.* ‘Ahırsız sığır bakan, kundaksız çocuk bakan

¹⁸¹ DSKK 97: ‘Olgun/anlamli söz lal ile incidir, cahil/boş söz acı verip incitir.’

¹⁸² KKTs 234: *kasap* ‘kasap’. Esasında bir meslek adı olan *kasap* kelimesi yeterliyken, Türkçede meslek adları yapan {+CI} ekiyle türetilen *kasapçı* kelimesi metanalize bağlı bir galat sayılabilir. Aynı durum Kazan Tatarcasında da görülmektedir: *kassap* ‘kasap’, *kassapçı* ‘bkz. *kassap*’ (Öner 2015: 275).

¹⁸³ KK 111: *etikniñ*

¹⁸⁴ Bu kelime KK’de geçmez.

¹⁸⁵ Bu kelime KK’de geçmez.

¹⁸⁶ P-VII 392/72: *kācālik* = KTBH 510: *keselik*

¹⁸⁷ P-VII 392/72: *олунца* = KTBH 510: *olunca*

¹⁸⁸ P-VII 392/72: *ahчы* = KTBH 510: *ahçalıq*

¹⁸⁹ P-VII 392/72: *олсун* = KTBH 510: *olsun*

¹⁹⁰ KK 120: *bolır*

¹⁹¹ KK 112: *tınçlıksız*

¹⁹² KK 96: *kumesiz*

(gibidir), kümessiz tavuğa bakan kadının çuvalını al, duvara vur.' [Арансыз сыгъыр бакъкъан, бедексиз бала бакъкъан, Кумезсиз тавукъ бакъкъан, хатиньн ал чувалгъа, ур дуваргъа. 'Смотрящую корову без сарая, ребенка без горшка, А курицу без курятника, возьми в мешок, ударь об стену.']

- (69) **mezarlıksız** < Ar. *mezār* + Tü. {+llk+sIz} | 'mezarlıksız'

ККА 4836: **Mezarlıksız** *koy bolmaz* 'Mezarlıksız köy olmaz' [Мэзарлыксыз кой болмаз. 'Без кладбища деревни не бывает.']

- (70) **minici** < Tü. *bin-* + Tü. {-ICI} | 'binici; at binicisi'

ККА 5062: *At minicisim tapar* 'At binicisini bulur'. [Ат миниджисын тапар. 'Лошадь всадника найдет.']

- (71) **okçı** < Tü. *ok* + Tü. {+CI} | 'окçu'

ККА 5836: **Okçuları** *yolda ateş (avaz) çıkarır* 'Okçuları yolda ateş (ses) çıkarır'. [Окчылары йолда атэш (аваз) чыкзарыр. 'Подожвы ее выбивают огонь (подают голос) на мостовой.']

- (72) **otmeksiz** < Tü. *öt-* + Tü. {-mAk+sIz} | 'ekmeksiz'

ККА 5024: *Comart¹⁹⁵ kolmeksiz, erinçek otmeksiz* 'Cömert gömleksiz, tembel ekmezsiz (olur)'. [Джомарт колмэксиз, эринчэк отмэксиз. 'Щедрый без рубашки, ленивый без хлеба.']

- (73) **oynaş** < Tü. *oyn* + Tü. {+A-ş} | 'şaka'

ККА 4563: *Oynaim kulem, oynası içimden çıkmay* 'Oynuyorum gülüyorum, şakasını unutamıyorum'. [Ойнаим кулем, ойнашы ичимдэн чикмай. 'Развлекаюсь, смеюсь, а его шуток не могу забыть.']

- (74) **pahasız** < Fa. *bahā* + Tü. {+sIz} | 'pahasız, değersiz; fiyatı olmayan'

ККА 5719: *Pahasız¹⁹⁶ kimaç¹⁹⁷ satılmaz, parasız guzel¹⁹⁸ sevilmez¹⁹⁹* 'Değersiz kumaş satılmaz, parasız güzel (kız) sevilmez' [Пахъасыз къымач сатылмас парасыз гузэль сэвилмэз 'Без цены шелк но продашь, без денег красотку не полюбишь']

- (75) **parasız** < Fa. *pāre* + Tü. {+sIz} | 'parasız'

ККА 5721: **Parasız** *bazar²⁰⁰ kefinsiz²⁰¹ mezar²⁰²* 'Parasız pazar kefensiz mezar (gibidir)', [Парасыз базар — кэфинсыз мэзар. 'Без денег базар, что без савана мезар (могила)]

ККА 5719: *Pahasız²⁰³ kimaç²⁰⁴ satılmaz, parasız guzel²⁰⁵ sevilmez²⁰⁶* 'Değersiz kumaş satılmaz, parasız güzel (kız) sevilmez' [Пахъасыз къымач сатылмас парасыз

¹⁹³ КК 96: *bakan*

¹⁹⁴ КК 96: *hatının*

¹⁹⁵ КК 103: *cömert*

¹⁹⁶ КК 119: *pahasız*, P-VII 405/404: *nahasыз* = КТВН 522: *pahasız*

¹⁹⁷ КК 119: *kimaç*, P-VII 405/404: *кумаш* = КТВН 522: *qumaş*

¹⁹⁸ P-VII 405/404: *zūzāl* = КТВН 522: *güzel*

¹⁹⁹ P-VII 405/404: *cāwilmāc* = КТВН 522: *sevilmez*

²⁰⁰ P-VII 405/396: *bazara* = КТВН 521: *bazara*

²⁰¹ КК 119: *kefinsiz*, P-VII 405/396: *kāfinciz* = КТВН 521: *kefensiz*

²⁰² P-VII 405/396: *māzara dāmiwlār* = КТВН 521: *mezara demişler*

гузэль сэвилъмэз 'Без цены шелк но продашь, без денег красотку не полюбишь']

- (76) **sarinsız** < Tü. *sarın* (?) + Tü. {+sIz} | 'neşe, mutluluk (?)'

ККА 5200: **Sarinsızı zenginiñ**²⁰⁷ *fuqaresın farķı ne* 'Mutlu olmada zenginin ve fakirin ne farkı var?' [*Сарынсызы зэнгиннинъ, фуқарэсын фаркъы нэ?* 'Какая разница между радостью богача или нищего?']

- (77) **şerbetçi** < Tü. *şerbet* + Tü. {+CI} | 'şerbetçi'

ККА 4949: *Baltacının*²⁰⁸ *baltası şerbetçinin*²⁰⁹ *bal tezi*²¹⁰ 'Baltacının baltası şerbetçinin bal tası (gibidir)'. [*Балтаджынын балтасы, шербетчинин бал тезы.* 'Топор — дровосека, а медовый таз — изготовителя щербета.']

- (78) **torinsız** < Tü. *torun* + Tü. {+sIz} | 'torunsuz'

ККА 4589: **Torinsız kart baba bolmassıñ** 'Torunsuz dede olamazsın'. [*Торынсыз — карт баба болмассынъ.* 'Без внука ты дедом не станешь.']

- (79) **tuzsuz** < Tü. *tuz* + Tü. {+sIz} | 'tuzsuz'

ККА 5399: *Aş tuzsuz, hatınıñ ussuz* 'Yemek tuzsuz, kadının akılsız'. [*Аш тузсуз, хатынынъ уссуз.* 'Без соли еда — хозяйка никуда.']

- (80) **uçut** < Tü. *uç-* + Tü. {-Ut} | 'hedef'

ККА 4671: *Bir balaa*²¹¹ *ber uçutni, tuggu yutmadı ber uyıçını* 'Çocuğa bir hedef ver, anlamadıysa örnek ver.' [*Бир балаа бер учутны, туггу йутмады, бер уйычыны.* 'Ребенку наметь цель, если родной не понял, то приведи пример.']

- (81) **uyıç** < ? | 'örnek'

ККА 4671: *Bir balaa*²¹² *ber uçutni, tuggu yutmadı ber uyıçını* 'Çocuğa bir hedef ver, anlamadıysa örnek ver.' [*Бир балаа бер учутны, туггу йутмады, бер уйычыны.* 'Ребенку наметь цель, если родной не понял, то приведи пример.']

- (82) **yaldan**²¹³ < Tü. *yalda-* + {-n} | 'yüzme, yüzüş'

ККА 5671: *Kopek*²¹⁴ **yaldanından**, *deniz mundar*²¹⁵ *olmaz* 'Köpeğin yüzmesinden deniz mundar olmaz'²¹⁶. [*Копэк йалданындан, дэниз мундар олмаз.* 'От плавающей собаки море не помутнеет (не загрязнится).']

- (83) **yaldavçı** < Etü. *alda-* + Etü. {-g+CI} | 'yalancı'

²⁰³ KK 119: *pahasıs*, P-VII 405/404: *nahasыз* = KTBH 522: *pahasız*

²⁰⁴ KK 119: *kumaş*, P-VII 405/404: *кумаш* = KTBH 522: *qumaş*

²⁰⁵ P-VII 405/404: *güzäl* = KTBH 522: *güzel*

²⁰⁶ P-VII 405/404: *cäwilmäc* = KTBH 522: *sevilmes*

²⁰⁷ KK 120: *zenginin*

²⁰⁸ P-VII 392/70: *балтаңының* = KTBH 510: *baltacınıñ*

²⁰⁹ P-VII 392/70: *шәрбәтчинің* = KTBH 510: *şerbetçiniñ*

²¹⁰ P-VII 392/70: *тасы* = KTBH 510: *tası*

²¹¹ KK 100: *bala*

²¹² KK 100: *bala*

²¹³ KKTS 497: *yalda-* 'yüzmek'

²¹⁴ SKRP 410: *копэк*

²¹⁵ KK 114: *murdar*, SKRP 410: *мундар*.

²¹⁶ SKRP-H 274: 'Köpek yüzdü diye deniz pis olmaz'.

ККА 5703: *Yaldavçıda* *yaş kozunde*²¹⁷ 'Yalancının gözü yaşlıdır'. [*Йалдавчыда йаш кѳозундѳ*. 'У лгуна глаза всегда в слезах.']

- (84) **yaprahsız** < Tü. *yaprak* + Tü. {+sIz} | 'yapraksız'

ККА 5845: *Қуш канатсыз ағач yaprahsız*²¹⁸ 'Kuş kanatsız ağaç yapraksız [olmaz]'²¹⁹. [*Қыуш канатсыз — ағач йапрахсыз*. 'Птица, без крыльев оставшаяся, что дерево с листвою опавшею.']

- (85) **yarsız** < Fa. *yār* + Tü. {+sIz} | 'yarsız, sevgilisiz'

ККА 5113: *Қусурсыз*²²⁰ *yar kıdırған*²²¹ **yarsız** *қалған*²²² 'Kusursuz yar arayan yarsız kalır'. [*Қыусурсыз йар кыдырған, йарсыз қалған*. 'Кто ищет без изъянов друга (подругу), тог остается без супруга (супруги).']

3.2.2. Fiiller

- (86) **bağatırlan-** < Etü. *bagatur* + Tü. + {+IA-n-} | 'cesaretlenmek'

ККА 5094: *Çerivge bağlan anda bağatırlan* 'Orduya katıl orada cesaretlen!'. [*Чѳеривге баглан — анда багъатырлан*. 'Присоединись к войску, там будь храбрым.']

- (87) **caуra-** < Tü. *caуra*-²²³ | 'yaılmak'

ККА 5601: *Obur ketti*²²⁴ *oynaik*²²⁵, *caduv ketti*²²⁶ **caуraik**²²⁷ 'Büyücü gitti oynarız, cadı gitti yaılıırız' [*Обур кѳетти ойнаик, джадув кѳетти джайраик* 'Ведьма ушла, пританцовываая, колдунья исчезла, рассеявшись (в воздухе)'].

- (88) **durul-** < Tü. *dur-* + Tü. {+II-} | 'durulmak'

ККА 5535: *Suуi*²²⁸ *bulmay durulmañız* 'Suуu bulamayınca durulmaz'. [*Суи булмай дурулманъыз*. 'Не найдя воды, не возмущайся.']

- (89) **hırsıslan-** < Ar. *hırs* + Tü. {+IA-} | 'hırsızlık уарmak, çalmak'

ККА 5573: *Minaretini*²²⁹ *hırsıslan*²³⁰, *kılıfını da*²³¹ *h'adırlar* 'Minaresini çalan kılıfını hazırlar'. [*Минаретыны хырслан, кылыфыны да хъадырлар*. 'Укравший минарет и деревянный футляр для него приготовит.']

- (90) **işlen-** < Tü. *iş* + Tü. {+IA-n-} | 'işlenmek'

²¹⁷ Bu söze KK'de yer verilmemiştir.

²¹⁸ SKRP 351: *йапырахсыз*

²¹⁹ SKRP-H 274: 'Kuş kanatsız, ağaç yapraksız olmaz'.

²²⁰ KK 115: *kusırsız*, ККОА 457: *kusursız*, P-VII 404/364: *ainсыз* = КТВН 520: *ayırsız*.

²²¹ P-VII 404/364: *icmägän* = КТВН 520: *istegen*

²²² P-VII 404/364: *қалмыш* = КТВН 520: *qalmış*

²²³ KTR 70: *caуral-* 'yaılmak, yaуgınlaşmak, saçılmak, sirayet etmek'

²²⁴ KK 118: *ketti*

²²⁵ KK 118: *oynaу*

²²⁶ KK 118: *ketti*

²²⁷ KK 118: *caурауғ*

²²⁸ KK 121: *suуu*

²²⁹ KK 117: *minaretini*, ККОА 458: *minaretını*, P-VII 401/287: *минарәни* = КТВН 518: *minareni*

²³⁰ KK 117: *hırsızlagan*, ККОА 458: *xırsıslan*, P-VII 401/287: *чалған* = КТВН 518: *çalğan*

²³¹ Bu söz P-VII'de yoktur.

ККА 4981: *Eli ilen işlen*²³², *omuzı*²³³ *bilen*²³⁴ *qaltırır*²³⁵ 'Eli ile işleyen, omuzuyla sallar'. [*Эли илен ишлен, омузы билен къалтырыр*. 'Работая руками, потрясает плечами.']

- (91) **karala-** < Tü. *kara* + Tü. {+IA-} | 'karalamak'

ККА 4926: *Yazı yazmaq ister iseñ-durma kiyat karala, cahil' olmaq ister iseñ ur qalemiñ, parla* 'Cahil olmak istersen kalemini vur, parçala!' [*Йазы ўазмакъ истэр исень-дурма кийат карала, Джахиль олмакъ истэр исень-ур къалеминь, парла*. 'Если хочешь грамотным быть, не останавливайся, бумагу марай, Если хочешь неграмотным быть, отбрось перо и сломай.']

- (92) **kulaçla-** < Tü. *kulaç* + Tü. {+IA-} | 'gezmek, dolaşmak'

ККА 4973: *Aşı*²³⁶ *yok oruçlay, işi yok kulaçlay* 'Yemeği yok oruç tutacak, işi yok gezecek'. [*Аши ўокъ — оручлай, иши ўокъ — кулачлай*. 'Еды нет — постится, дела нет — болтается (гуляет).']

- (93) **oruçla-** < Fa. *rûze* + Tü. {+IA-} | 'oruç tutmak'

ККА 4973: *Aşı*²³⁷ *yok oruçlay, işi yok kulaçlay* 'Yemeği yok oruç tutacak, işi yok gezecek'. [*Аши ўокъ — оручлай, иши ўокъ — кулачлай*. 'Еды нет — постится, дела нет — болтается (гуляет).']

- (94) **yumçuhla-** < Tü. *yum-* + Tü. {-Iş-Ik+IA-} | 'yummak, göz kırpmak'

ККА 5659: *Bir kozu*²³⁸ *ıylay, ikinci yumçuglay*²³⁹ 'Bir gözü ağlar, ikinci gözü yumar'. [*Бир козу йилай, экинджи ўумчуглай*. 'Один глаз плачет, другой жмурится.']

3.3. Birleşik Kelimeler

3.3.1. İsimler

- (95) **kalaç**²⁴⁰ < Rus. *kalaç* < Tü. ? + aş | 'somun, beyaz ekmek'

ККА 5463: *Qart koyunda kalaç bar, qarmalasañ komeç bar*²⁴¹ 'Kartın (yaşlının) koynunda somun (ekmek) var, karıştırsan (arasan) lavaş da var'. [*Къарт койунда калач бар, къармаласань — комэч бар*. 'У старого за пазухой калач есть, пощупаешь — и лепешка есть']

- (96) **onbaşı** < *on baş*+1 | 'rütbe; onbaşı'

²³² P-VII 391/31: *idän* = KTBH 509: *eden*

²³³ P-VII 391/31: *omuzı* = KTBH 509: *omuzı*

²³⁴ P-VII 391/31: *ilän* = KTBH 509: *ilen*

²³⁵ P-VII 391/31: *qaldırır* = KTBH 509: *qaldırır*

²³⁶ KK 96: *aşı*

²³⁷ KK 96: *aşı*

²³⁸ KK 101: *kozi*

²³⁹ KK 101: *yumçuklay*

²⁴⁰ Kırım Tatar Türkçesinde 'simit, asma kilit biçiminde pişirilmiş küçük ekmek' anlamıyla bulunan kelime için, Rusçada 'бублик, калач' karşılıkları gösterilmektedir (KTR 181). Kelimenin analizi konusunda net bir sonuca varılamasa da, Türkçe yemek adları olan *bulamaç, doğramaç, güllaç, kömeç, onaş, ovmaç, peremeç, sütlaç, umaç* gibi veriler bu konuda ipucu vermektedir. Özellikle sonu /laç/ ses grubuyla biten kelimelerde {+IX aş} yapısının bulunması (örn. *güllaç* < *güllü aş*, *sütlaç* < *sütlü aş*), *kalaç* kelimesinin benzer bir analize sahip olabileceğini düşündürmektedir. Kelimenin Rusçada kullanımları için ayrıca bkz. Uluoğlu 2002.

²⁴¹ KK 111: *var*

ККА 4748: *Tañrı yuru қulum dese, ye onbaşı, iye²⁴² poçtalon bolırsın* ‘Tanrı yürü kulum derse, ya onbaşı ya postacı olursun’. [*Таньры ўуру кзулум десе, ўэ онбашы, уз почталон болырсын.* ‘Если Бог скажет «ходи, раб мой», то будешь либо начальником (десятником), либо почтальоном.’]

(97) **sivrisinak** < *sivri + sinak* | ‘sivrisinek’

ККА 5351: *Añlagaanğa²⁴³ (bilene) sivrisinağ²⁴⁴ saz²⁴⁵, añlamağanğa²⁴⁶ davul²⁴⁷ zurna az.²⁴⁸* ‘Anlayana (bilene) sivrisinek saz[dır], anlamayana davul ve zurna az[dır]’. [*Анълагаангъа (билине) сиврисинагъ саз, Анъламагъангъа давул зурна аз.* ‘Понимающему и комар саз, А не понимающему и барабана с зурной мало.’]

(98) **yılbaşlı** < *yl baş+ı+lı* | ‘yıl dönümü, yıl başı; doğum’

ККА 5358: *Sor usludan²⁴⁹, tuvlıq yılbaşlıdan²⁵⁰* ‘Sor akıldan, çocukluk doğumdan’. [*Сор услудан, тувлыкъ йылбашлыдан.* ‘Спроси у знающего, бездетность (бывает) с рождения.’]

3.3.2. Fiiller

(99) **aborot sat**²⁵¹ < *aborot* [< Rus. oborot ‘döngü’] + *sat-* | ‘hayal satmak, gururlanmak’

ККА 5714: **Aborot²⁵² satıp yurij** ‘Hayal satıp (gururlanıp) yürüyor’. [*Аборот сатып ўуруй.* ‘Ходит воображая (гордо).’]

4. Kırım Karaycası Türkçe Sözlük’te Farklı Biçimlerde Bulunan Kelimeler

4.1. Basit Kelimeler

4.1.1. İsimler

(100) **irga**²⁵³ < Ar. *hırqa* | ‘hırka’

ККА 4860: *Olecek koy çobanın irgasına sarıla* ‘Ölecek koyun çobanın hırkasına sarılır’. [*Оледжэк кьой чобанын ыргасына сарыла.* ‘Подыхающая овца обнимает палку чабана.’]

(101) **ipdir**²⁵⁴ < ? | ‘ahır’

²⁴² KK 122: *iz.* Kelime kiril harfli metinde *uz* şeklinde yazılmıştır, ancak doğrusu bir önceki paralel ifadede geçen *üz* olmalıdır.

²⁴³ KK 96: *anlaganga*, DSKK 97: *añlagaanga*, KKOА 453: *añlagaanga*, P-VII 393/81: *биләнә* = KTBH 510: *bilene*

²⁴⁴ KK 96: *sivri sinek*, DSKK 97: *sivrisinağ*, KKOА 453: *sivrisinağ*, P-VII 393/81: *сўвры сінәк* = KTBH 510: *süvri sinek*

²⁴⁵ P-VII 393/81: *saz ämiş* = KTBH 510: *saz emiş*

²⁴⁶ P-VII 393/81: *bilmäjäñä* = KTBH 510: *bilmeyene*

²⁴⁷ P-VII 393/81: *дамыл* = KTBH 510: *davul*

²⁴⁸ P-VII 393/81: *az ämiş* = KTBH 510: *az emiş*

²⁴⁹ KK 121: *usuldan*

²⁵⁰ KK 121: *yıvbaşlıdan*

²⁵¹ Birleşik fiile Yıldız 2007: 35’te de Fazıl 1975’e atıfla yer verilmiştir: *Kız almaga malı yok, aborot sata.* (Fazıl, 1975: 268). Yıldız, burada sözün anlamını vermemiştir. Ancak Yıldız’a atıfla sözü kullanan Yarba 2018: 171’de sözün anlamı da Yıldız 2007’ye atıfla gösterilmiştir: “Kız almaya malı yok, tarla satıyor”. Halbuki Yıldız 2007’de böyle bir anlam bulunmamaktadır.

²⁵² KK 94: *abarot*

²⁵³ KKTS 214: *hırqa* ‘hırka’

²⁵⁴ KKTS 220: *ındır* ‘ahır, harman yeri’; KKTS 228: *ındır* ‘harman yeri’. Bu iki veri, kelimenin *ipdir* biçiminin yazım yanlışı olabileceğini düşündürmektedir.

ККА 4910: *İpdirin*²⁵⁵ *tolu yuhkuñ tatlı* 'ahırın dolu uykun tatlı'. [*Ипдирынъ толу — ѱухкунъ татлы*. 'На гумне порядок — сон твой сладок.']

(102) *ıye*²⁵⁶ < Leh. *iz* ? ~ Tü. *ya* | 'ya da, veya'

ККА 4748: *Tańrı yuru kulum dese, ye onbaşı, ıye*²⁵⁷ *poçtalon bolırsın* 'Tanrı yürü kulum derse, ya onbaşı ya postacı olursun'. [*Танъры ѱуру къулум dese, ıe onbaşı, ıe poçtalon bolırsın*. 'Если Бог скажет «ходи, раб мой», то будешь либо начальником (десятником), либо почтальоном.']

(103) *kalım* < Tü. *kalın* | 'başlık parası'

ККА 5578: *Kotıne kalım uydırma*²⁵⁸, *ınsan* 'İnsan, ona başlık parası verme!' [*Котыне калым уйдырма, ınsan*. 'Человек, не давай ему взятки.']

(104) *kıybet*²⁵⁹ < Ar. *kıymet* | 'kıymet'

ККА 5215: *Bollıkka kıybet* (*kadır*²⁶⁰) *bilinmez, yoklukta*²⁶¹ *artka bolunmaz*²⁶² 'Bollukta kıymet bilinmez, yoklukta arkada olunmaz'. [*Боллыккъка кыйбет (къадыр) билинmez, ѱокълыкъда арткъа болунmaz*. 'Изобилие не ценится, при нужде к изобилию (дословно — назад) не вернешься.']

(105) *muedzin*²⁶³ < Ar. *mu'ezzin* | 'muezzin'

ККА 5635: *Çabandan muedzin*²⁶⁴ *bolğanı sesi*²⁶⁵ *bilen camını*²⁶⁶ *yıkar, halayıkdan biyke bolğan tazi*²⁶⁷ *bilen h'amamı yakar*²⁶⁸. 'Çobandan müezzin olursa sesi ile camiyi yıkar, (ama) kölelikten efendiliğe geçmiş olan tas ile hamamı yakar (yok eder)'. [*Чабандан муэдзин болгъаны сэсы билен джаминны ѱыкъар, Халайыкдан бийкэ болгъан тазы билен хъамамны ѱакъар*. 'Пастух ставший муэдзином, своим голосом мечеть развалит, А рабыня, ставшая госпожей, своим ушатом баню разнесет.']

(106) *yek*²⁶⁹ < Tü. *yok* | 'yok'

ККА 4535: *Kalktı yürek ketti baş, kaytı yürek yektir*²⁷⁰ (*kayda*) *baş* 'Yürek alevlenince kafa gitti, yürek sakinleşti ama kafa yok (geri gelmedi)' [*Калкты ѱурэк — кетты*

²⁵⁵ KK 110: *ipdirin*

²⁵⁶ Kelime kiril harfli metinde *ıe* şeklinde yazılmıştır, ancak doğrusu bir önceki paralel ifadede geçen *ıe* olmalıdır. Bununla beraber KK 122'de kelime *iz* şeklinde okunmuştur. Leh dilinde *iz* kelimesi 'ile; ya' gibi anlamlara gelmekte olduğu için Türkçe *ya* ile işlev ortaklığı söz konusudur. Burada problem kelime eğer *iz* şeklinde ise KKTS'ye alınmalı; eğer *ıe* şeklindeyse *ıe* yazımı yanlış sayılmalı veya doğruysa *ıye* biçimi de sözlüğe alınmalıdır. Taranan kaynaklarda bu atasözüne başka bir eserde rastlanmadığı için bu problem çözülememektedir.

²⁵⁷ KK 122: *iz*

²⁵⁸ KK 114: *ıydırma*

²⁵⁹ KKTS 349: *kıybatla*- 'saygı göstermek'; KKTS 349: *kıybatlı* 'kıymetli'; KKTS 350; *kıymet* 'kıymet'; KKTS 350: *kıymetli* 'kıymetli'

²⁶⁰ Bu kelime KK'de yoktur.

²⁶¹ KK 102: *yoklukda*

²⁶² KK 102: *bolunmaz*

²⁶³ KKTS 276: *mezin* 'muezzin'

²⁶⁴ KK 103: *muezzin*

²⁶⁵ KK 103: *sesi*

²⁶⁶ KK 103: *camini*

²⁶⁷ KK 103: *tası*

²⁶⁸ KK 103: *yıkar*

²⁶⁹ KKTS 528: *yoq* 'yok'. Kelimenin *yek* biçimi yazım yanlış olabilir.

baş, кайты йүрэк — йэктыр (кайда) baş. 'Вспыхнуло сердце — потерял голову, успокоился, а головы нет.']

4.1.2. Fiiller

(107) **ık**²⁷¹ < Tü. *yık-* | 'yıkmaq'

ККА 4613: *Uynı yарkan da*²⁷² *қарı, ıkkан da қарı* 'Evi yaran da kadın yıkan da kadın(dır)'. [*Уйны йапкан да — къары, ыккан да — къары. 'И строитель дома — женщина, и разрушитель — женщина.'*]

(108) **ıyle**²⁷³ < Tü. *eyle-* | '*yardımcı fiil: çalışmak, gayret etmek*'

ККА 5115: *Düşmes*²⁷⁴, *düşmese cıdav, ıyle düşmemi* 'Düşmez, düşmese sabret, düşmemeye çalış' [*Душмес, душмесе джыдав, ийле душмеми. 'Не опустится, если не потерял терпение, стремится не упасть.'*]

ККА 5116: *Düşenniñ dostu bolmaz, cıdav ıyle düşmemi*²⁷⁵ 'Düşenin dostu olmaz, sabret düşmemeye çalış' [*Душеннинъ досту болмаз, джидав, ийле душмеми. 'У опустившегося друзей не будет, потерпи, стремись не опуститься.'*]

ККА 4806: *Gendini*²⁷⁶ *keniş tut tergeme ıyle duñyaa*²⁷⁷, *kor duñyanıñ*²⁷⁸ *h'alını yemesin malını* 'kendini geniş (serbest) tutmaya gayret et, dünyayı öğrenmeye çalış, dünyanın hâlini gör (öylece) kendi malını yemezsin'. [*Гэндини къэниш тут, тэргэмэ ийле дуньяа, Кор дуньяанынъ хъалыны, йэмэсын малыны. 'Держи себя свободно (независимо), Стремись Изучить весь мир, Разгляди положение вещей (мира) тогда не растратишь (не съешь) свое достояние.'*]

4.2. Türemiş Kelimeler

4.2.1. İsimler

(109) **dereksiz**²⁷⁹ < Tü. *derek* + Tü. {+slz} | 'direksiz, ağaçsız'

ККА 4914: *Koy köpeksiz, bağ dereksiz*²⁸⁰ 'Köy köpeksiz, bağı ağaçsız (olmaz)'. [*Кой копексиз, багъ дэрэксиз. 'Деревня без собаки — сад без деревьев.'*]

(110) **ırak**²⁸¹ < Tü. *ıra-* + Tü. {-k} | 'ıрак, uzak'

ККА 4564: *Kozden ırak*²⁸², *goñilden ırak* 'Gözden uzak (olan), gönülden (de) uzak (olur)'. [*Коздэн ıракъ, гонгилдэн ıракъ. 'От глаз далеко — от сердца далеко.'*]

(111) **kudah** < Tü. *kuduh* | 'kuyu'

²⁷⁰ KK 111: *yektir*

²⁷¹ KKTS 524: *yıq-* 'yıkmaq'

²⁷² KK 124: *yıkanda*

²⁷³ KKTS 184: *eyle-* 'eylemek. Kelimenin *ıyle-* biçiminin yazım yanlışı olduğu düşünülebilir, ancak metinde üç kez geçtiği dikkate alınır, bu düşünce gözden geçirilmelidir.

²⁷⁴ KK 105: *düşmez*

²⁷⁵ Bu söz KK'de yoktur.

²⁷⁶ KK 108: *gendini*

²⁷⁷ KK 108: *dünya*

²⁷⁸ KK 108: *dünyanın*

²⁷⁹ KKTS 157: *derek* 'ağaç'; KKTS 160: *direk* 'direk; destek; gemi direği', KKTS 160: *direkli* 'direkli', KKTS 446: *terek* 'ağaç'

²⁸⁰ KK 114: *dereksiz*

²⁸¹ KKTS 524: *yırak* 'ıрак, uzak'

²⁸² KK 114: *ıрак*, KKOА 457: *ıрак*

ККА 4987: *Oturup қуйда (қудахта²⁸³) yalvara (қала²⁸⁴) içте* ‘Kuyuda oturup yalvararak içme’. [Отуруп къуйда (къудахта) йалвара (қала) ичмэ. ‘Сидя в колодце, пить просит.’]

(112) **kunuvçi** < Etü. *küni* + Tü. {+CI} | ‘kıskaç’

ККА 5701: **Kunuvçının**²⁸⁵ *eki*²⁸⁶ *çolmagı*²⁸⁷ *pişilir* ‘Kıskaçın iki çömleği pişirilir’. [Кунувчиннын эки чольмаги пишилir. ‘У завистника варятся два горшка.’]

(113) **katlı**²⁸⁸ < Tü. *kat* + Tü. {+II} | ‘katlı’

ККА 4798: *Gendi*²⁸⁹ *gendigene*²⁹⁰ *etken, yedi katlı düşmanı etmez* ‘Kendi kendine ettiğini, yedi kat düşman etmez’ [Гэнды гэндигенэ эткен, йэди катлы душманы этмез. ‘То что сам себе делает, и семь врагов не делают.’]

(114) **kulku**²⁹¹ ‘kültkü; gülüş, kahkaha’

ККА 5791: *Yaman kulkunun*²⁹² *sonı*²⁹³ *yılıdır* ‘Kötü gülmenin sonu ağlamaktır’²⁹⁴. [Йаман кулқунун сонъы йылыдыр. ‘Конец плохого смеха — рыдание.’]

(115) **tugiz**²⁹⁵ < | ‘eşit, bir’

ККА 5765: *Beş parmak da*²⁹⁶ **tugiz** (*tugan*) *dugul* ‘Beş parmak da eşit (akraba) değil’. [Беш пармакъ да тугиз (туган) дугуль. ‘И пять пальцев все разные (словно не родные).’]

(116) **vergi**²⁹⁷ < Tü. *ver-* + {-GI} | ‘vergi’

ККА 5381: *Guzellik*²⁹⁸ *delige*²⁹⁹ *h’ak vergisi dir* ‘Güzellik deliye hak vergisidir’. [Гузеллик дәлиге х’ак вергиси дир. ‘Красота глупцу — вознаграждение.’]

4.2.2. Fiiller

(117) **kapal**³⁰⁰ < Tü. *kapa-* + Tü. {-I} | ‘kapanmak’

²⁸³ Bu kelime KK’de yoktur.

²⁸⁴ Bu kelime KK’de yoktur.

²⁸⁵ KK 115: *kunufçının*

²⁸⁶ KK 115: *iki*

²⁸⁷ KK 115: *çömlegi*

²⁸⁸ KKTS 336: *qat* ‘kat’; KKTS 337’de ise *qatlı baqa* ‘kaplumbağa’. Müstakil olarak *katlı* kelimesinin bulunmaması sebebiyle bu madde buraya alınmıştır.

²⁸⁹ KK 108: *gendi*

²⁹⁰ KK 108: *gendigene*

²⁹¹ KKTS 258: *kültki* ‘gülme’; KKTS 258: *kültkü* şekillerinde ‘gülme’. Kelimenin *kulku* biçimi eğer yazım yanlışlığı değilse, bu var olan biçimlerin ünlü kalınlaşması ve ünsüz düşmesine uğrayarak değişmiş biçimleri olduğu düşünülebilir.

²⁹² KK 125: *kulkunun*, SKRP 352: *кўльтқўнин*

²⁹³ KK 125: *sonu*, SKRP 352: *сонъы*

²⁹⁴ SKRP-H 277: ‘Kötü gülmenin sonu ağlamadır’.

²⁹⁵ KKTS 441’de *tegiz* ‘düzgün, pürüzsüz’ kelimesi için S 65 kaydıyla ‘aynı seviyede’ anlamı da verilmiştir. Metinde parantez içinde verilen *tugan* kelimesinin KKTS 465’te ‘doğan’, KzTS 495’te ise ‘akraba, kardeş, hısım; üvey olmayan, öz; doğma yeri, memleket’ şekillerinde anlamlandırılması ve Türkiye Türkçesindeki *beş parmağın beşi bir olmaz* atasözü dikkate alındığında kelimenin *tugiz* yazımının, belki *tugan* kelimesinin etkisiyle, dizgi hatası olduğu düşünülebilir. Bununla beraber kelimenin anlam hanesine ‘eşit, denk’ ibaresi de eklenmelidir.

²⁹⁶ KK 100: *parmakta*, KKOА 454: *parmak da*

²⁹⁷ KKTS 91: *bergi* ‘vergi’

²⁹⁸ P-VII 394/121: *гўзәллик* = КТВН 512: *güzellik*

²⁹⁹ P-VII 394/121: *dәdigiñ* = КТВН 512: *dediğın*

KKA 5217: Açık kotler³⁰¹ **kapalır**³⁰², ortilir³⁰³ korgen³⁰⁴ gozler³⁰⁵ unutmaz 'Açık götler kapanır, örtünür (ama) gören gözler unutmaz'. [Ачык котлер капалыр, ортилер, корген гозлер унутмаз. 'Голые ягодыцы прикроют, видевшие глаза не забудут.']

(118) **yarlın**⁻³⁰⁶ < ? + Tü. {+lA-n-} | 'fakirleşmek'

KKA 5634: Arsız ketken yarlınır, **çulda** ketken çullanır 'Yüzsüz giden fakirleşir, çulla giden çullanır'. [Арсыз кэткэн — йарлыныр, чулда кэткэн — чулланыр. 'Идущий грязным, кажется бедным, идущий в отрепьях — лохматым.']

4.3. Birleşik Kelimeler

4.3.1. İsimler

(119) **komeç**³⁰⁷ < Tü. kömeç < *kömmeç < köm- + {-mA} + aş | 'lavaş'

KKA 5463: Qart koyunda kalaç bar, qarmalasañ **komeç** bar³⁰⁸ 'Kartın (yaşlının) koynunda somun (ekmek) var, karıştırırsan (arasan) lavaş da var'. [Къарт койунда калач бар, къармаласанъ — комэч бар. 'У старого за пазухой калач есть, пощупаешь — и лепешка есть']

Sonuç

Makaledeki verilerden hareketle, Kırım Karay atasözleri incelendiğinde 119 sözün Kırım Karaycasının sözvarlığına katkı sunacağı anlaşılmıştır. Buna göre 100 söz hem leksik hem de semantik olarak; 19 söz ise semantik olarak Kırım Karaycasının sözvarlığını zenginleştirmektedir. Ayrıca KKA'dan tespit edilen veriler P-VII, KKO, DSKK, SKRP-H ve BBCK ile kıyaslandığında bu atasözlerinin yalnızca KKA'da bulunmadığı, bu sebeple de bu sözlerin istisna sayılamayacağı anlaşılmaktadır. Sırasıyla bu çalışmalar ele alınırsa, KKA ile aralarında şu benzerlikler görülmektedir.

P-VII'de yer alan 29 atasözü Kırım Karaycasının söz varlığına katkıda bulunmaktadır.

P-VII 390/11: *Ähmalyñ däwlätä zararы war дыр* = KTBH 508: *İhmaliñ devlete zararı vardır*.

³⁰⁰ Tü. *kaqa-* fiilinden türeyen kelimenin *qapan-* 'kapanmak', *qapat-* 'kapatmak' biçimleri KKTS 329'da gösterilmiştir.

³⁰¹ P-VII 404/384: *kömlärp* = KTBH 521: *kötler*

³⁰² Bu kelime P-VII'de geçmez.

³⁰³ P-VII 404/384: *örtülöp* = KTBH 521: *örtülir*

³⁰⁴ P-VII 404/384: *körğön* = KTBH 521: *körgen*

³⁰⁵ P-VII 404/384: *gözlärp* = KTBH 521: *gözler*

³⁰⁶ Kelimenin *yarlılan-* şekline KKTS 509'da "yoksullaşmak, mahvolmak" ve SKRP 233'te "беднеть, становиться бедным, нищать, приходить в упадок; оскудевать; быть обездоленным, разорённым | biednieć, nędznieć, stawać się nędznym, upadać; być nieszcześliwym, bezdomnym, zrujnowanym" anlamlarıyla rastlanmaktadır. Kelimenin bu hâliyle bir yazım yanlışı olduğu ve /la/ ses grubunun unutulmuş *yarlılan-* > *yarlın-* biçiminde metinde yer aldığı düşünülebilir. Bununla birlikte *yarlı* 'yoksul' (KKTS 508) kelimesinden hareketle, başka bir şekilde türemiş de olabilir, ancak bu durumda varsayılan *{+n-} ekinin açıklanması gerekecektir.

³⁰⁷ KKTS 250'de *kömeç* 'bir tür ekmek' kelimesi kayıtlıdır. Bununla beraber DS-VI'da *gömeç* 'mayalı ya da mayasız, yağlı ya da yağsız olarak yapılan bir çeşit küllü pide, ekmeği; yağda kızartılmış sıcak ekmek', DS-VIII'de *kömeç* 'iki saç arasında ya da küllü pişirilen mayasız ekmek' ve TS'de *gömeç* 'küllü poğaçası, küllü ekmeği' biçimleri bulunmaktadır. Metinde geçen *komeç* kelimesinin *kömmə aş* > *kömməç* > *kömeç* biçiminden geliştiği düşünülebilir. Kelimenin /o/ sesli biçimi yazım yanlışı değilse, Kırım Karay söz varlığına dahil edilmelidir.

³⁰⁸ KK 111: *var*

- P-VII 391/31: *Äli ilän idän, omuzu ilän kalдырыр = KTBH 509: Eli ile eden omuzı ilen qaldırır.*
- P-VII 391/42: *Ыштансызың гөңлүндән гүндә алты аршын бәз гәчәр = KTBH 509: İştansızın könlinden күnde altı arşın bez geçer.*
- P-VII 392/70: *Балтаңының балтасы – шәрбәтчинің бал тасы = KTBH 510: Baltacının baltası, şerbetçiniñ bal tası.*
- P-VII 392/72: *Биң кәсәлик малың олунца, бір аһчы бахтың олсун! = KTBH 510: Biñ keselik malıñ olunca, bir aħçalıq bahtıñ olsun.*
- P-VII 393/81: *Биләнә сўврў сінәк саз әмиш, билмәјәнә давыл зурна аз әмиш = KTBH 510: Bilene süvri sinek saz emiş, bilmeyene davul zurna az emiş.*
- P-VII 394/110: *Гәндіндән кайрысын бәгәнмәз цаһил = KTBH 511: Gendinden ğayrısın begenmez cahil.*
- P-VII 394/121: *Гүзәллик дәдигиң һак вәрғици дәр = KTBH 512: Güzellik dedigiñ haq vergisidir.*
- P-VII 395/134: *Дәвәүци илән конушанньың канусу бўјуқ олмалы = KTBH 512: Deveci ile qonuşannıñ qarısı büyük olmalı.*
- P-VII 395/149: *Дут јапрағы сабурлук илән атлаз олур. = KTBH 512: Dut yaprağı saburlıq ilen atlaz olur.*
- P-VII 396/165: *Һәр гўн бардақ сўја варыр – бір гўн қулпу колда калыр = KTBH 513: Her gün bardaq suya varır, bir gün qulpu qolda qalır.*
- P-VII 397/182: *Залумуң зулуму олса, мәзлимің аллаһы вар = KTBH 514: Zalümün zulümi olsa mazlımın Allahı var.*
- P-VII 397/205: *Һарыф олан аңлар – аһмак олан тиңләр = KTBH 515: Harif olan añlar, ahmaq olan tinler.*
- P-VII 398/207: *Халк һарыфтыр - мәз дујар = KTBH 515: Halq hariftir tez duyar.*
- P-VII 398/215: *Тәүрибә кыл кәмилә! – цаһилә! бір гўн ола цаһилдән – өмрўң гәчәр wah ilä = KTBH 515: Tecrübə qıl kâmile, soğar qatma cahile, bir gün ola cahilden, ömrün geçer vah ile.*
- P-VII 398/217: *Тилки нә қадар качарса, варацағы кўркчў дуканы дыр = KTBH 515: Tilki ne qadar qaçarsa, varasağı күrkçi düqanıdır.*
- P-VII 400/266: *Кәмилиң сөзу лал илән инци дәр – цаһилиң сөзү лаһ илән инчитир. = KTBH 517: Kâmilin sözi lal ilen incidir, cahilin söz ilah ilen incitir.*
- P-VII 400/279: *Лаф јигидиң сәрмијәси - цаһиллик кишиниң боинун әгмәси = KTBH 517: Laf yigidiñ sərmijəsi, cahillik kişiniñ boyun egmesi.*
- P-VII 401/280: *Лорі қушы кәмик булса, әвәл өлчәр соңра јутар дәмишләр = KTBH 517: Lori quşu kemik bulsa evel ölçer sonra yutar demişler.*
- P-VII 401/284: *Лом илән һисар јыкылмаз – фикир илән кал'ә жыкылып, ломнуң да иктизасы вар дыр – һәр иш фикир илә дутмалы = KTBH 518: Lom ile hisar yıkılmaz, fikir ilen qal'a yıkılır, lomnın da iktizası vardır, her işi fikir ile dutmalı.*

P-VII 401/287: Минарәни чалған кылыфыны һадырлар. = КТБН 518: Minareni çalğan qılıfını hadırlar.

P-VII 401/298: Мал мала јәрішүнчә, Әзрәил җана јәрішәр = КТБН 518: Mal mala yerişince 'Azrail cana yerişir.

P-VII 404/364: Аинсыз јар істәгән, јарсыз калмыш = КТБН 520: Ayırsız yar istegen yarsız qalmış.

P-VII 404/383: Адың нә баккал – һак wәр! һак ал! = КТБН 521: Adıñ ne baqqal, һақ ver һақ ал.

P-VII 404/384: Ачык көмләр өртүлүр, көргөн гөзләр унутмаз. = КТБН 521: Ачық көтләр өртүлir, көрген гөзләр unutmaz.

P-VII 405/396: Парасыз базара, кәфінсіз мәзара дәмиуләр = КТБН 521: Parasız bazara, kefensiz mezara demişler.

P-VII 405/404: Паһасыз кумаһ сатылмаз, парасыз гүзәл сәвилмәс = КТБН 522: Pahasız qumaş satılmaz, parasız güzel sevilməz.

P-VII 407/444: Каталаған ташка от бимәз. = КТБН 523: Qatalağan taşka ot bitmez.

Alkaya 2006a'da yer alan 13 atasözü Kırım Karaycasının söz varlığına katkıda bulunmaktadır:

KKA 5351: Аңлагааңға (biline) sivrısınaқ saz, аңламааңға davul zurna az.

KKA 5790: Artarah-ay қарундан bakar, қазық ағачын yahar.

KKA 5765: Beş parmaq da tugiz (tuğan) dugul'

KKA 5112: Deveci bilen қонушқаннн қарусы biyuk kerekdir

KKA 4960: İşı bolman ştanını sogip tişker

KKA 5809: Kasapçı maya daracına, eçki can daracına

KKA 5145: Қайда çoқлық onda boқлық

KKA 4564: Kozden ıraқ, goñilden ıraқ

KKA 5113: Қусурсыз yar қидırған yarsız қалған

KKA 5573: Minaretını hırslan, kılıfını da h'adırlar

KKA 4860: Olecek қой çobanın ırgasına sarıla

KKA 5857: Tilki ne қadar қаçарса varçağı чırıcı туқанı dır

KKA 4751: Zulumañ zulumı olsa, mazlımın Тағрını bar

KKA 5068: Kart etikniñ tekmesi қатıs болır, yavaş atnın tekmesi қаттı болır

Alkaya 2006b'de yer alan dört atasözü Kırım Karaycasının söz varlığına katkıda bulunmaktadır:

KKA 5351: Аңлагааңға (biline) sivrısınaқ saz, аңламааңға davul zurna az.

KKA 5227: Қамиллик sozi lal bilen incidır, cahillik sozi lah' bilen incıtır

KKA 5230: Lafyitdiñ armağası cah' illik kişiniñ boy kun etmesi

KKA 5239: *Luri kuşu kemik tapsa, evel ölçer, soñra yutar, demişler*

Jankowski 2014'te yer alan bir atasözü Kırım Karaycasının söz varlığına katkıda bulunmaktadır:

BBCK 244/8: *Eki ana bër bala o da olğan budala.*

Hünerli 2018'de yer alan yedi atasözü Kırım Karaycasındaki atasözleriyle örtüşmektedir:

SKRP-H 272: *Çaman atha kamçude boluşmit*

SKRP-H 273: *İştansızın aqılından künde altı arşın bez keçer*

SKRP-H 273: *Fikirsiz uçqan quş, qonma dal tapmaz*

SKRP-H 271: *Añlağanğa sivri sinek saz, añlamanğa davul zurna az*

SKRP-H 277: *Yaman kültkünün soñı yılıvdır*

SKRP-H 274: *Kuş kanatsız ağaç yapıratsız*

Kırım Karay atasözleri incelendiğinde bazılarının fonetik, morfolojik ve leksik farklılıklar gösterdiği görülür. Bu farklılıklar ilgili dipnotlarda ayrıca gösterilmiştir. Bununla beraber metin neşirlerinde de bazı farklılıklar dikkati çeker. Özellikle KKA ile bu metni temel alan KK'daki farklılıklar ile P-VII'deki bazı kelimelerin KTBH'de farklı okunuşlarının olması dikkatle değerlendirilmesi gereken konulardandır:

KK 114: *murdar*, SKRP 410: *мундар*

KK 115: *kusursız*, KKOА 457: *kusursız*

KK 116: *kale*, P-VII 401/284: *кал'ә* = KTBH 518: *qal'a*

KK 119: *kefinsiz*, P-VII 405/396: *кәфинсиз* = KTBH 521: *kefensiz*

KK 119: *pahasız*, P-VII 405/404: *пахасыз* = KTBH 522: *pahasız*

KK 123: *omrun*, P-VII 398/215: *өмрүң* = KTBH 515: *ömrüñ*

KK 123: *tukkanıdır*, KKOА 459: *tukanıdır*, P-VII 398/217: *дуканы дыр* = KTBH 515: *düqanıdır*

KK 125: *kulkunun*, SKRP 352: *күльткүнүн*

KK 125: *sonu*, SKRP 352: *сонъы*

KK 127: *mazlumun*, KKOА 460: *mazlımın*, P-VII 397/182: *mäzlimiñ* = KTBH 514: *mazlımıñ*

KK 96: *sivri sinek*, DSKK 97: *sivrisinaq*, KKOА 453: *sivrisinaq*, P-VII 393/81: *сүврү сінәк* = KTBH 510: *süvri sinek*

P-VII 391/31: *idän* = KTBH 509: *eden*

P-VII 391/31: *омузу* = KTBH 509: *omuzı*

P-VII 391/42: *göñlündän* = KTBH 509: *könlinden*

P-VII 391/42: *gündä* = KTBH 509: *künde*

P-VII 391/42: *ыштансызың* = KTBH 509: *iştansızıñ*

P-VII 392/72: *ahчы* = KTBH 510: *ahçalıq*

- P-VII 393/81: *давыл* = KTBH 510: *davul*
P-VII 394/110: *кайрысын* = KTBH 511: *ğayrısın*
P-VII 395/134: *ilän* = KTBH 512: *ile*
P-VII 395/134: *капусу* = KTBH 512: *qapusu*
P-VII 396/165: *сүја* = KTBH 513: *suya*
P-VII 397/182: *залумуң* = KTBH 514: *zalümüñ*
P-VII 397/182: *зудуму* = KTBH 514: *zulümi*
P-VII 398/207: *һарыфтыр* = KTBH 515: *hariftir*
P-VII 398/217: *күркчү* = KTBH 515: *kürkçi*
P-VII 400/266: *инчи дiр* = KTBH 517: *incidir*
P-VII 400/266: *сöзу* = KTBH 517: *sözi*
P-VII 400/279: *сәрмijäci* = KTBH 517: *sermayesi*
P-VII 400/279: *боинун* = KTBH 517: *boyun*
P-VII 401/280: *кушу* = KTBH 517: *quşu*
P-VII 401/284: *ilän* = KTBH 518: *ile*
P-VII 401/298: *Äзräil* = KTBH 518: *'Azrail*
P-VII 404/384: *гözlär* = KTBH 521: *gözler*
P-VII 404/384: *көргөн* = KTBH 521: *körgen*
P-VII 405/404: *сäwilmäc* = KTBH 522: *sevilmez*

Son olarak bir not olarak değinmek gerekirse Kırım Karaycasının söz varlığına katkıda bulunan kelimelerden bazılarının {+sXz} ya da {+IX} ekiyle türediği görülmektedir. Bu durum okuyucuda yanlış kanaatlere sebep olabilir. Ancak KKTS'de sadece A maddesi tarandığında ulaşılan şu veriler {+IX} ve {+sXz} eklerinin söz varlığında kalıcı yer edindiklerini göstermesi bakımından önemlidir:

{+IX}: *açuvlı, adaqlı, adlı, adlıqlı / atlıqlı, afaqanlı, alacaqlı, alçaqlı, aldavlı, alğışlı, allı, 'Amonlı, antlı, añlayışlı, aqıllı, aqlaflı, Aşdodlı, ath, avruvlı, aydınlı, ayıplı, aynalı.*

{+sXz}: *ağrısız, amansız, añlayışsız, ap-ansız, aqılsız, arsız, aruvsız.*

Bir başka not olarak ise *Azrail* ve *Yaku* özel isimlerinin de bu makalede yer alması, hem onomastik açıdan değerli oldukları için, hem de KKTS 547-554'te bu anlayışta bir bölüm olması sebebiyledir.

Çalışmanın Kırım Karaycasının sözvarlığına katkıda bulunması ve muhtemel yeni baskılarda değerlendirmeye alınması temel temennimizdir.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
BBCK	Jankowski 2014
BK	Walfish-Kizilov 2011

CKED	Aqtay-Jankowski 2015
DSKK	Alkaya 2006b
Etü.	Eski Türkçe
Fa.	Farsça
KK	Altınkaynak 2006
KKA	Polkanov 2015
KKOA	Alkaya 2006a
KKTS	Aqtay-Jankowski 2019
KTBH	Çulha 2010
KTR	Muzafarov-Muzafarov 2018
KzTS	Öner 2015
Lat.	Latince
P-VII	Radloff 1896
Rus.	Rusça
SKRP	Baskakowa vd. 1974
SKRP-H	Hünerli 2018
Tü.	Türkçe

KAYNAKÇA

- ALKAYA, E. (2006a). "Kırım Karay Türklerinin Türkiye Türkleriyle Ortak Olan Atasözleri". *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan*. Konya-Haarlem: Kömen Yayınları - SOTA Türkiye Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları: 449-461.
- ALKAYA, E. (2006b). "Dil ve Söz Bağlamında Kırım Karay Türklerinin Atasözleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 20: 89-99.
- ALTINKAYNAK, E. (2006). *Tozlu Zaman Perdesinde Kırım Karayları*. Haarlem: SOTA Yayınları.
- AQTAY, G. - H. JANKOWSKI, (2015). *A Crimean Karaim-English Dictionary. 10 000 Entries*. Poznań: Department of Asian Studies Faculty of Modern Languages and Literatures Adam Mickiewicz University.
- AQTAY, G. - H. JANKOWSKI (2019). *Kırım Karaycası Türkçe Sözlük*. (çev. Tülay Çulha). İstanbul: Kesit Yayınları.
- AYDOĞMUŞ, E. (2018). "Karaçay Malkar ve Türkiye Türkçesi Atasözlerinin Karşılaştırılması". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. VIII/3: 513-524.
- BASKAKOWA, N. A. vd. (1974). *Słownik Karaimsko-Rosyjsko-Polski*. Moskwa: Wydawnictwo "Russkij Jazyk" // Баскаков, Н. А. – Зайончковский, А. – Шапшал, С. М. (eds). (1974). *Караимско-русско-польский словарь*. Москва: Издательство «Русский Язык».
- BEKAR, B. (2019). *Batı Kültüründe Türk Atasözleri*. Konya: Kömen Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÇULHA, T. (2002). "Sereya Şapşal'a Göre Karay Türkleri ve Karayca". *Türk Dilleri Araştırmaları*. 12: 97-188.

- CULHA, T. (2010). *Kuzey Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- ERCİLASON, A. B. (2020). *Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- GÜNER, T. (2018). *Karayca Metinleri (Çeviri-MetinDizin-Kelime ve Ek Analizi)*. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- HÜNERLİ, B. (2018). "Słownik Karaimsko-Rosyjsko-Polski Adlı Eserde Geçen Karay (Karaim) Atasözleri ve Bunların Ses, Şekil ve Söz Varlığı Açısından İncelenmesi". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. XI/24: 267-281.
- JANKOWSKI, H. (2014). "Bikenesh Bakkał's Proverbs and Some Features of the Sound System of Crimean Karaim". *Turcology and Linguistics. Éva Ágnes Csató Festschrift*. (ed. Nurettin Demir-Birsel Karakoç-Astrid Menz). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları: 237-251.
- "Kart da Kartajmahan Sezler" (1935). *Karaj Awazy*. 8: 2-7.
- KOÇAOĞLU, T. (2006). *Karay, The Trakai Dialect*. München: Lincom Europa.
- KOÇAK, M. (2017). "Atasözlerine Yansıyan Karay Kimliği". *Uluslararası Ortadoğu Kongresi (Dil, Tarih ve Edebiyat) Bildiri Kitabı I. Cilt (30-31 Ekim 2017)*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yayınları: 148-160.
- KOKENAJ, B. (1935). "Ata Sezleri Krymly Karajlarnyn". *Karaj Awazy*. 8: 19-22.
- MUZAFAROV, R. - N. MUZAFAROV (2018). *Kırım Tatar Türkçesi - Türkiye Türkçesi - Rusça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖNER, M. (2015). *Kazan Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- RADLOFF, W. (1896). *Proben der Volkslitteratur der nördlichen türkischen Stämme*. VII. Theil. Die Mundarten der Krym. St. Petersburg.
- SERTKAYA, O. F. (1983). "Eski Türk Atasözleri Üzerine". *Şükrü Elçin Armağanı*. (hzl. Umay Günay-Abdurrahman Güzel-Dursun Yıldırım). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi: 275-291.
- ŞİRİN USER, H. (2010). "Vampir". *TDAY-Belleten 2010*. 2: 119-130.
- ULUOĞLU, M. (2002). "'Kalaç' Kelimesinin Türkçede ve Rusçada Leksik-Semantik Özellikleri ve Kullanım Alanları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 11: 321-323.
- ÜLKÜSAL, M. (1970). *Dobruca'daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- WALFISH, B. D. – M. KIZILOV (2011). *Bibliographia Karaitica. An Annotated Bibliography of Karaites and Karaism*. Leiden-Boston: Brill.
- YARBA, S. (2018). *Kıpçak Grubu Türk Dillerinde Olumsuzluk*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- YILDIZ, H. (2003). "Kırgız Atasözleri". *Milli Folklor Dergisi*. XV/58: 178-181.
- YILDIZ, H. - A. ÖZTÜRK (2016). "19. Yüzyıla Ait Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri Üzerine". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. VI/3: 739-766.

Kırım Karaycasının Sözcüklerine Kırım Kayıpların Atalar Sözü Metninden Katkıları

YILDIZ, N. (2007). "Kırım Türklerinde Mane, Çın ve Beyitler". *Milli Folklor*. 73: 31-38.

ПРИК, О. Я. (1976). *Очерк Грамматики Караимского Языка (Крымский Диалект)*.
Махачкала.

